

Anniina Räsänen, Kir1sn

1900-luvun englanninkielisen kauhukirjallisuuden klassikoiden bibliografia

50 merkittävää teosta

1900-luvun englanninkielisen kauhukirjallisuuden klassikoiden bibliografia

50 merkittävää teosta

Anniina Räsänen

Opinnäytetyö

Syksy 2017

Kirjasto- ja tietopalvelun

koulutusohjelma

Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Tradenomi, kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma

Tekijä(t): Anniina Räsänen

Opinnäytetyön nimi: 1900-luvun englanninkielisen kauhukirjallisuuden klassikoiden bibliografia – 50 merkittävää teosta

Työn ohjaaja: Jorma Niemitalo

Työn valmistuslukukausi ja -vuosi: Syksy 2017

Sivumäärä: sivut + liitteet
(48 + 15)

Opinnäytetyössäni teen bibliografian viidestäkymmenestä 1900-luvun englanninkielisestä kauhukirjallisuuden klassikosta. Opinnäytetyöni on siis toiminnallinen ja sen toimeksiantaja on kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma. Valitsin kyseisen aiheen, koska olen kiinnostunut kauhukirjallisuudesta, ja koin, että tällaiselle bibliografialle voisi olla käyttöä sekä kirjastoissa että kirjastoalan koulutuksessa.

Suomessa tätä aihetta on käsitelty enimmäkseen suomenkielisen kauhukirjallisuuden sekä suomennosten näkökulmasta, joten englanninkielisten kauhukirjojen bibliografialle on todellinen tarve. Bibliografiaa voi käyttää kirjastoissa hyödyksi esimerkiksi kokoelmatyössä tai aineistonvalinnassa.

Koska kauhukirjallisuutta on julkaistu valtavat määrät, en voinut mitenkään tehdä kattavaa bibliografiaa koko sen historian ajalta. Tämän vuoksi rajasin aiheen englanninkielisiin teoksiin, jotka on julkaistu 1900-luvulla. Bibliografiani on valikoimabibliografia. Valintakriteereiksi päätin, että teoksen on oltava jollain tavalla merkittävässä asemassa joko kriitikoiden tai lukijoiden mielestä. Sen tuli myös kestää aikaa.

Bibliografia julkaistaan osana opinnäytetyötäni, joka löytyy Theseuksesta. Bibliografiaani ei aiota julkaista painettuna versiona.

Opinnäytetyöni tietoperustassa käsittelen kauhukirjallisuutta ja sen historiaa, kuin myös kauhun yleisimpiä arkkityyppejä. Käyn lisäksi tietoperustassa läpi bibliografioita yleisesti ja niiden historiaa. Määrittelen myös sen, mikä klassikko oikein on.

Asiasanat: Kauhukirjallisuus, bibliografiat, klassikot, 1900-luku

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree programme, option

Author(s): Anniina Räsänen

Title of thesis: A Bibliography of the Classics of English Horror Literature – 50 significant pieces

Supervisor(s): Jorma Niemitalo

Term and year when the thesis was submitted: Autumn 2017   Number of pages: 48 + 15

In this thesis I'm going to make a bibliography of fifty classics of English horror literature in the 20th century. Thesis is project-based, and it was commissioned by the degree programme in library and information services. I picked this particulate subject because of my interest in horror literature and my feeling that this bibliography could be useful in the libraries and in the library studies.

There's truly a need for bibliography of English horror literature because in Finland this subject has been addressed mostly through Finnish translations and Finnish literature. This bibliography could be used in libraries in collection management and acquisition.

I couldn't make this bibliography all-inclusive because there have been enormous amounts of published horror novels throughout the history. That is why I limited the subject in to the 20th century English works. This is a selective bibliography. The selection was based on the significance of the novel either by critics or readers and how it stands the test of time.

The bibliography is available as a part of this thesis which can be found in Theseus. The bibliography will not be printed.

The frame of reference for this thesis includes horror literature, its's history, as well as horrors most common architypes and bibliographies and their history. I also define what classic is.

Keywords: Horror literature, horror fiction, bibliography, classics, 20th century

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	7
2	KAUHUKIRJALLISUUS	8
3	KAUHUKIRJALLISUUDEN JA KAUHUN ARKKITYYPPIEN HISTORIAA	10
3.1	Yleistä kauhukirjallisuuden arkkityypeistä.....	13
3.2	Paholaiset, demonit ja noidat	14
3.2.1	Paholainen ja demoniset olennot	14
3.2.2	Noituus.....	16
3.2.3	Paholaisten ja noitien kirjallinen historia.....	17
3.3	Vampyyrit	19
3.3.1	Vampyyri olentona	19
3.3.2	Vampyyrikirjallisuuden historia	20
3.4	Ihmissudet.....	22
3.4.1	Ihmissuden mytologiaa	22
3.4.2	Ihmissusikirjallisuuden historia	23
3.5	Muita hahmoja ja niiden kirjallista historiaa	26
3.5.1	Kummitukset, aaveet ja parapsykologia	26
3.5.2	Lovecraftilainen mytologia.....	29
3.5.3	Sarjamurhaajat ja psykologinen kauhu	30
4	KIRJALLISUUDEN KLASSIKKO	34
5	BIBLIOGRAFIAT JA NIIDEN HISTORIA	35
5.1	Bibliografian määritelmä	35
5.2	Bibliografioiden eri tyypit.....	35
5.3	Bibliografioiden historiasta yleisesti	37
5.3.1	Bibliografioiden alku.....	38
5.3.2	Erikois- ja yleisbibliografioiden kehitys	39
6	BIBLIOGRAFIAN LAATIMINEN.....	41
6.1	Valmistelu- ja suunnitteluvaihe	41
6.2	Analyttinen, synteettinen ja yhteenvetovaihe	42
6.3	Kuvailutasot.....	43
7	POHDINTA	45
	LÄHTEET.....	47

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni aiheena on 1900-luvun englanninkielisen kauhukirjallisuuden klassikot sekä niistä tehty bibliografia. Rajasin aihettani valitsemalla kieleksi englannin ja aikajanaksi 1900-luvun, koska luen itse paljon englanniksi ja mielestäni aiheesta tuli tällä rajauksella sopivan, muttei liian laaja. Päätin, että otan bibliografiaan mukaan mielestäni merkittävimmät viisikymmentä teosta. Valitsin aiheeksi kauhukirjallisuuden, koska olen ollut pitkään kiinnostunut siitä. Työni tilaaja on Oulun ammattikorkeakoulun kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma. Opinnäytetyöni on luonteeltaan toiminnallinen.

Toiminnallisella opinnäytetyöllä tarkoitetaan työtä, jonka painotus on ammatillisen kentän käytännöllisessä toiminnassa, jota se voi ohjeistaa tai opastaa. Tehtävänä voi myös olla kyseisen toiminnan järjestäminen ja järjeistämisen. Toiminnallisessa opinnäytetyössä on tärkeää yhdistää käytännön toteutus ja siitä raportointi. (Vilka & Airaksinen 2003, 9.)

Mielestäni valitsemani aihe on tärkeä, koska Suomessa kauhukirjallisuutta on lähestytty enimmäkseen suomalaisen kauhukirjallisuuden sekä suomennosten näkökulmasta. Tosin huomasin opinnäytetyötä tehdessäni, että kauhukirjallisuuden todellisten klassikoiden suomentaminen on ollut yllättävän vähäistä. Mielestäni kokoamaani bibliografiaa voitaisiin käyttää hyödyksi kirjastoissa esimerkiksi kokoelmatyössä ja aineistonvalinnassa. Koska monia klassikoita ei ole suomennettu, olisi kannattavaa varmistaa tärkeimpien englanninkielisten klassikkoteosten saatavuus kirjastoissa.

Opinnäytetyöni jakautuu kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa käyn läpi työni tietoperustaa. Käsittelem opinnäytetyöni toisessa, kolmannessa ja neljännessä luvussa kauhukirjallisuutta yleisesti, kauhukirjallisuuden tunnetuimpia arkkityyppejä ja niiden kirjallista historiaa sekä kauhukirjallisuuden yleistä historiaa. Viidennessä luvussa määrittelen klassikon ja sen mitä klassikko tarkoittaa opinnäytetyössäni. Kuudennessa, seitsemännessä ja kahdeksannessa luvussa käyn läpi bibliografian termistöä, historiaa ja sen laatimisen perusteita. Opinnäytetyön toisessa osassa esittelen varsinaisen bibliografiani.

2 KAUKUKIRJALLISUUS

Kauhukirjallisuudessa on tapana kuvata erilaisia pelottavia tai järkyttäviä, usein yliluonnollisia tapahtumia. Näiden kuvausten tarkoituksena on luoda teokseen kauhun ilmapiiri. (Tieteen termipankki viitattu 10.11.2017.) Kauhukirjallisuudessa on myös tyypillistä käsitellä pahuuden syvintä olemusta (Mäyrä 2005, 12). Kauhun alkuaikana voi pitää jännityksen muodostumista. Railo kirjoittaa, että jännityksen luominen, ylläpitäminen ja kiristäminen kuljettaa lukijan lopulliseen kauhun tilaan. (1925, 371.) Hänen mukaansa kauhukirjailijat luovat tämän jännityksen ilmapiirin tekemällä salamyhkäisiä tai puolittaisia viittauksia johonkin kammottavaan, saaden lukijan aavistelemaan ja pelkäämään jotain tunnistamatonta. (1925, 373.)

Mäyrän (2005, 10) mukaan kauhulla on kirjallisuudessa eräänlainen erityisasema. Kauhukirjallisuutta toisaalta leimaa sen taiteellisten arvojen kyseenalaistaminen, mutta samaan aikaan sen suosio lukijoiden keskuudessa on kestänyt aikaa. Mäyrä esittääkin kysymyksen: miksi ihmiset nauttivat jostain kauheasta? Hänen mukaansa kauhun viihdearvoa voi lähestyä perusristiriidan kautta. Kauhun avulla voi kohdata turvallisesti jotain, mikä omassa normaalielämässä aiheuttaisi vaaraa, vastenmielisyyttä tai pahan järkytyksen. Tämä ristiriitaisuus saa lukijan nauttimaan kauhukirjallisuudesta. (2005, 10.)

Modernit tutkijat ovat ehdottaneet kauhukirjallisuuden suosion selityksiksi niin taiteellisia, sosiaalisia kuin psykologisia syytä. Taiteessa ja viihteessä yhteisöllisiä normeja tai tabuja ei tarvitse kontrolloida yhtä tiukasti kuin normaalielämässä. Taide on siis keino tuoda kamalia asioita, kuten väkivaltaisia rikoksia, tavallisten ihmisten silmien eteen. Mäyrä kirjoittaa kauhututkija Carol J. Cloverin kauhuviihteen analyysistä. Cloverin mukaan kauhun lukija samaistuu kauhukertomuksessa niin uhriin kuin rikolliseenkin. Tämä tarjoaa lukijalle mahdollisuuden omien sisäisten ristiriitojen kohtaamiseen ja käsittelemiseen ja voi tuoda lukijalle myös voimaantumisen tunnetta. (2005, 12.)

Mäyrä kirjoittaa filosofi Noël Carroll pohtineen kauhuviihteen nautittavuutta vuoden 1990 teokseen *The Philosophy of Horror*. Carrollin mukaan ihmiset nauttivat kauhuviihteestä, koska he tietävät, ettei kauhukirjallisuuden hirviöitä, kuten eläviä kuolleita, ole oikeasti olemassa. Ihmismielellä on tarve luokitella erilaisia ilmiöitä. Samanaikaisesti elävä ja kuollut olento kiehtoo mielikuvitusta, koska se pakenee näitä luokitteluyrityksiä. (2005, 15.)

Vaikka kauhukirjallisuudessa on useita selkeitä lajityyppisiä piirteitä, ei kauhukirjallisuus ole vakiinnuttanut rajojaan, vaan herkästi sulautuu muihin kirjallisuuden lajityyppeihin. Tästä voi käyttää esimerkkinä Mary Shelley'n vuoden 1818 romaania *Frankenstein, or The Modern Prometheus*. Kyseinen teos on niin tieteiskirjallisuuden kuin kauhunkin klassikko. (Mäyrä 2005, 14.)

Mäyrän (2005, 17) mukaan perinteisesti kauhukirjallisuudessa on tehty jako suoran kauhun kuvauksen ja epäsuoran, psykologisemman kauhukirjallisuuden välille. Toinen oleellinen jakoperuste on teoksen suhtautuminen yliluonnolliseen. Mäyrä kirjoittaa kirjallisuudentutkija Tzvetan Todorov'n näkemyksen asiasta. Todorov painottaa epävarmuuden tunteen keskeisyyttä fantasia- ja kauhukirjallisuudessa. Hänen mukaansa kertomus kiehtoo lukijaa, mikäli tämä ei pysty varmuudella sanomaan, ovatko teoksessa kuvatut ilmiöt aidosti yliluonnollisia vai onko niille jokin luonnollinen selitys.

Railo jakaa kirjailijoiden kauhuvaikutelmaan pyrkimisen keinot neljään eri kategoriaan. Kirjailija voi käsitellä yliluonnollisia asioita sellaisina kuin ne ovat, perustelematta tai selittelemättä näitä ilmiöitä mitenkään. Niitä voi käsitellä myös niin, että ne ovat vain näennäisesti yliluonnollisia, eli ilmiöille löytyy teoksen lopussa jonkinlainen tavallinen syy. Kirjailija voi myös käsitellä yliluonnollisia tapahtumia tieteen näkökulmasta ja selittää niitä siten. Viimeiseksi Railon mukaan kirjailija voi käsitellä kauhua realistisesta näkökulmasta. (1925, 377.)

Mäyrä kokee, että kauhukirjallisuus on – muun kaunokirjallisuuden tapaan – erittäin tulkinnanvaraista lukijasta riippuen. Hänen mukaansa kauhukirjallisuus on jännittävänä ja jopa sokeeraavana ensisijaisesti tarkoitettu voimakkaiden tunne-elämysten herättämiseen. Kuitenkin kauhukirjallisuuden aihepiirejä ja tekniikoita tarkastelemalla voidaan myös tutkia ihmismielen toimintaa, samoin kuin eri aikakausien maailmankuvaa tai arvomaailmaa. (2005, 18.)

3 KAUKUKIRJALLISUUDEN JA KAUKUN ARKKITYYPPIEN HISTORIAA

Kauhukirjallisuuden alkulähde ei ole tiedossa. Erilaiset kauhistuttavat tarinat yliluonnollisista olennoista, pelottavista voimista, kirouksista ja noituudesta, veriteoista ja haudantakaisesta kostosta ovat kuitenkin esiintyneet miltei kaikissa kulttuureissa. (Mäyrä 2005, 10.) Erilaiset kauhun arkkityypit ovat myös olleet mukana ihmiskunnan kertomuksissa jo pitkään (Masters 2013, viitattu 28.10.2017).

Masters (2013 viitattu 28.10.2017) kertoo nykypäivän kauhukirjallisuuden perustan löytyvän inkvisition ajoilta. Inkvisiittorit Heinrich Kramer ja Jacob Spränger julkaisivat vuonna 1486 *Malleus Maleficarumin*. Kyseisellä kirjalla, joka koonsi lait noituudesta, oli Mastersin mukaan valtava vaikutus suoranaiseen noitahysteriaan, joka oli vallalla seuraavat pari vuosisataa.

Vuonna 1714 Thomas Parnell julkaisi teoksensa *A Night-Piece on Death*. Tämä oli ensimmäinen teos, jonka julkaisi niin sanottuun *Graveyard poets* -nimiseen joukkoon kuuluva henkilö. Kyseinen ryhmä koostui esiromantiikan ajan runoilijoista, joilla oli päähänpintymä kuolevaisuudesta ja kuolemasta. Vaikka kriitikot eivät tuohon aikaan arvostaneetkaan näiden runoilijoiden teoksia, heidän saavutuksensa vaikuttivat merkittävästi goottilaisen romaanin syntyyn. (Masters 2013, viitattu 28.10.2017.)

Horace Walpole julkaisi vuonna 1765 teoksen *The Castle of Otranto*, jota pidetään yleisesti ensimmäisenä goottilaisena romaanina. Masters (2013 viitattu 28.10.2017) toteaa kyseisellä teoksella olleen valtava vaikutus uuteen nousevaan kauhukirjallisuuden genreen. Walpole on kuvannut kirjissaan saaneensa inspiraation teokseensa unessa. Goottilainen tarina tulikin jatkossa merkitsemään kirjallisuudenlajia, jossa mahdolliset tai yliluonnolliset tapahtumat sekoittuvat unenomaiseen todellisuuteen. Monet *The Castle of Otranto* -romaanissa esitetyt elementit, kuten kirouksen riivaama linna ja seksuaalisen uhan sekä väkivallan ilmapiiri, esiintyivät jatkossa lukemattomissa goottilaisissa teoksissa. (Mäyrä 2005, 11.)

Seuraava merkittävä teos goottilaisessa genressä oli Anne Radcliffen *Mysteries of Udolpho*, joka julkaistiin vuonna 1794 (Masters viitattu 28.10.2017). Mäyrän mukaan kyseistä romaania on kutsuttu ensimmäiseksi bestselleriksi. Radcliffe toi goottilaiseen romaaniin tietynlaista herkkyyttä ja esteettisyyttä. Romaanissa käsiteltiin myös henkisiä jännitteitä, tasapainottomuutta sekä avutonta

naista uhrina. Tämä avuttoman neidon motiivi toistui sittemmin teemana useissa goottilaisissa romaaneissa. (2005, 12)

Gotikassa oli myös tapana käsitellä yhtenä elementtinä myös äärimmäistä pahuutta. Yksi aihetta hyvin esitellyt teos oli Matthew Gregory Lewisin *The Monk: A Romance* vuodelta 1796. Romaanin päähenkilö on sadistinen munkki, joka siirtyy teoksen edetessä uskovaisuudesta paholaisen puolelle. Kirjassa käytetään julmaa väkivaltaa, päähenkilö esimerkiksi raiskaa sisarensa ja surmaa äitinsä. Kirja herätti julkaisuaikanaan ihmisissä äärimmäisiä reaktioita. (Mäyrä 2005, 12-13.)

Vuosi 1816 oli merkittävä goottilaiselle romaanille. Tuolloin lordi Byron, Percy Bysshe Shelley, Mary Godwin ja tohtori John Polidori jakoivat huvilan Genevenjävellä ja päättivät pitää kauhutarinoiden kirjoituskilpailun. Kilpailun lopputuloksena Mary Shelley loi pohjan science fiction -genrelle Frankenstein-romaanillaan, joka julkaistiin vuonna 1818, kun taas tohtori Polidori herätti henkiin vampyyritarinoiden alakulttuurin vuoden 1819 teoksellaan *The Vampyre*. (Masters 2013, viitattu 28.10.2017.)

Mastersin (2013, viitattu 28.10.2017) mukaan goottilainen kauhukirjallisuus siirtyi Amerikkaan Edgar Allan Poen mukana. Hänen ensimmäinen tarinansa *MS Found in a Bottle* ilmestyi vuonna 1833. Poe oli yksi kauhunovellin kuuluisimpia kehittäjiä, jonka 1830-40-luvuilla julkaistut työt ovat kauhukirjallisuuden tunnetuimpien teosten joukossa. Kauhunovellien lisäksi Poe oli myös merkittävä tekijä arvoitusdekkareiden kehittämisessä. (Mäyrä 2005, 14.)

Teollisuusvallankumous 1840-luvulla aiheutti merkittäviä muutoksia kauhukirjallisuuteen. Lukutaitoisuus lisääntyi ja kaupungit olivat kansoitettumia kuin koskaan ennen. Ihmiset kaipasivat jonkinlaista häiriötä epäidyllisestä kaupunkielämästä. Masters kertoo, että tämän aikakauden aikana kauhu siirtyi verisempään suuntaan. Penny dreadful -kirjallisuus nousi ilmoille halpana viihteen muotona suurille massoille. (2013, viitattu 28.10.2017.)

Kun viktoriaaniset ihanteet syrjäyttivät romantiikan ajan ihanteet, kirjailijat käänsivät huomionsa yksilön moraaliin. Täyteen ahdetut kaupungit muuttuivat koko ajan enemmän persoonattomampaan ja väkivaltaisempaan suuntaan, eivätkä ihmiset enää voineet luottaa kanssaihminen hyvyteen. Tämän vuoksi ajat olivat otolliset myös Robert Louis Stevensonin romaanille *The Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde*, joka julkaistiin vuonna 1885. Vain kolme vuotta myöhemmin, Viiltäjä-Jack

aloitti murhatyönsä Lontoossa, ja samaan aikaan loi pohjaa uudelle, sarjamurhaajan arkkityypille. (Masters 2013, viitattu 28.10.2017.)

Ambrose Bierce julkaisi vuonna 1893 novellikokoelman *Can such things be?* Kokoelmassa on mukana kummitustarinoita yhdistettynä inhorealistisiin sotatarinoin. Näin Bierce toi haamut moderniin kirjallisuuteen. H. G. Wells meni vielä askeleen pidemmälle vuonna 1898; *War of the Worlds*, joka nähdään yleensä sekoituksena kauhua ja science fictionia, vei kauhun tulevaisuuteen. Kyseinen teos loi moderneille lukijoille aivan uuden pelon ja ahdistuksen lähteen. (Masters 2013, viitattu 28.10.2017.)

Mastersin (2013, viitattu 28.10.2017) mukaan tässä vaiheessa useimmat kauhukirjailijat alkoivat suosia tuotannossaan novelleja romaanien sijaan. Vuonna 1907 Algernon Blackwood julkaisi *The Listener* -novellikokoelman, johon sisältyi myös hänen arvostetuin novellinsa *The Willow*. Blackwood oli Kultaisen aamunkoiton hermeettisen sääntökunnan jäsen. Järjestöön kuului useita tunnettuja kirjailijoita. Sen jäsenet tuottivat suurimman osan Yhdistyneen kuningaskunnan tuolle ajalle tyypillisestä kauhukirjallisuudesta. Heidän teoksensa olivat myös erään aikakauden loppu brittiläisessä kauhukirjallisuudessa; pian genren suosio hiipui Britanniassa. Genre palasi suosioon UK:ssa vasta 1970- ja 1980-luvuilla, kun James Herbert ja Clive Barker alkoivat julkaista kauhukirjallisuutta.

Amerikassa kauhukirjallisuus sen sijaan kukoisti. Vuonna 1923 julkaistiin ensimmäinen numero *Weird tales* -pulp-lehdestä. Siinä esiintyi useiden nykyään tunnettujen kirjailijoiden tuotantoa, esimerkiksi H. P. Lovecraftin ja Ray Bradburyn. Neljä vuotta myöhemmin Lovecraft julkaisi novellinsa *Cthulhun kutsu*. Masters toteaaakin Lovecraftin saaneen tunnustusta eräänä aikamme erinomaisimpana kirjailijana. (2013, viitattu 28.10.2017.)

Toisen maailmansodan jälkeen sen erittäin todelliset kauhukokemukset syrjäyttivät hetkellisesti kuvitteellisen kauhun. Vaikka Bradbury ja muutama muu merkittävä kirjailija jatkoivat kauhukirjallisuuden julkaisemista, ei kauhukirjallisuus noussut uudelleen valokeilaan ennen kuin 1950-luvulla. Richard Matheson julkaisi vuonna 1954 ensimmäisen modernin vampyyriromaanin *I Am Legend*, ja Shirley Jacksonin vuoden 1959 romaani *The Haunting of Hill House* on edelleen yksi genrensä arvostetuimpia teoksia. (Masters 2013, viitattu 28.10.2017.)

Vuonna 1957 wisconsinilainen farmari Ed Gein pidätettiin Bernice Wordenin murhasta. Tutkiessaan Geinin kotia, viranomaiset löysivät useiden eri naisten ruumiinosia. Gein myönsi kaivaneensa ruumiit haudoistaan ja syöneensä niitä. Ed Geinin tapaus toimi Mastersin (2013, viitattu 28.10.2017) mukaan inspiraationa Robert Blochin Psychoon vuonna 1959 ja teki tietä useille teoksille kuten Thomas Harrisin Hannibal Lecter -kirjasarjalle. Sarjamurhaajat olivat tästedes olennainen arkkityyppi kauhugenressä.

Kylmän sodan myötä koitti paranoian aika. Tätä hyödynnettiin Ira Levinin romaanissa Rosemary's Baby vuodelta 1967. Teos oli ensimmäisiä merkittäviä spekulatiivisen kirjallisuuden edustajia. Masters kirjoittaa, että tässä vaiheessa kauhukirjailijat siirtyivät jälleen takaisin romaanien kirjoittamiseen. 1970-luvulla julkaistiin suuret määrät kauhukirjallisuutta, alkaen William Peter Blattyn The Exorcist -romaanista vuonna 1971. Stephen King julkaisi vuonna 1974 esikoisromaaninsa Carrien. Peter Benchley julkaisi Jaws-kirjan vuonna 1974, minkä myötä modernit hirviötarinat nousivat pinnalle. Anne Ricen Interview With a Vampire vuodelta 1976 herätti vampyyritarinat uuteen uskoon. (2013, viitattu 28.10.2017.)

Vuonna 1981 Thomas Harris julkaisi Red Dragonin, ensimmäisen osan Hannibal Lecter -sarjastaan. Kirja on edelleen eräs kaupallisesti menestyneimmistä sarjamurhaajaromaaneista. Lontoolaisen näytelmäkirjailija Clive Barkerin vuoden 1984 novellikokoelma The Book of Blood aloitti uuden ajan kauhukirjallisuuden saralla Britanniassa ja Euroopassa. (Masters 2013, viitattu 28.10.2017.)

3.1 Yleistä kauhukirjallisuuden arkkityypeistä

Kauhukirjallisuudessa on useita erilaisia arkkityyppejä eli hahmojen alkumuotoja. Näistä jotkut ovat olleet osa kyseistä kirjallisuuslajia sen alkutaipaleesta asti ja toiset ovat modernin ajan tuotoksia. Koska kauhukirjallisuuden arkkityyppejä on niin paljon, en lähde tässä työssä esittelemään kaikkia, vaan vain niistä oleellisimmat.

3.2 Paholaiset, demonit ja noidat

3.2.1 Paholainen ja demoniset olennot

Yksi uskontojen perustehtävistä on antaa vastaus pahuuden ongelmaan. Miltei kaikissa kulttuureissa onkin jonkinlainen hahmo, jonka tarkoituksena on kiteyttää ja personoida kokonaisuudessaan inhimillinen pahuus. (Hänninen & Latvanen 1996, 96.)

Abrahamilaisissa uskonnoissa pahuus tiivistyy Paholaisen hahmoon. Hännisen ja Latvasen (1996, 97) mukaan tästä huolimatta piru ei alun perin ollut pahuuden ruumiillistuma. Heprealaisten uskonto, josta juutalaisuus myöhemmin kehittyi, oli monoteistinen uskonto, jonka Jumala ei kaihtanut väkivaltaa tai sotaa. Uskonnollisissa teksteissä esiintyivät myös enkelit, jotka tunnettiin Jumalan poikina. Heihin kuului myös Saatana. Saatanan tehtäviin kuului koetella ihmisten uskoa sekä toimia kuoleman jälkeen syntien esille tuojana Jumalan edessä.

Hänninen ja Latvanen tuovat esille, että paholaista ei varhaisjuutalaisuudessa nähty pahana, vaan enemmänkin Jumalan likaisen työn tekijänä. Ajatus pahasta henkiolennosta tuli mukaan varhaisjuutalaisuuteen toisesta uskonnosta. Tämä uskonto oli zarathustralaisuus, jossa uskotaan dualismiin eli kahteen itsenäiseen, vastakohtaiseen jumaluuteen. Heprealaiset joutuivat zarathustralaisuuden vaikutuspiiriin, saaden uskontoonsa dualistisia vaikutteita. Nämä vaikutteet vakiintuivat vasta heidän siirryttyä maanviljelykseen ja muodostettua oman valtionsa. Sivistystason noustessa oli vaikea ymmärtää julmaa Jumalaa, joten näitä epämiellyttävämpiä piirteitä alettiin siirtää paholaiselle. Langenneiden enkelien maan päälle laskeutuminen nähtiin kapinana ja syntinä. Niiden motiiviksi selitettiin ylpeys ja kateellisuus Jumalaa kohtaan. (Hänninen & Latvanen 1996, 98-99.)

Jeesuksen aikana viimeisteltiin oppi langenneen enkelin muuttumisesta paholaiseksi. Puhuttaessa viimeisestä tuomiosta, nimettiin Saatana maallisen maailman herraksi. Samalla "lihasta" tuli syntistä ja turmeltunutta verrattuna Jeesuksen edustamaan hengellisyyteen. Jokainen ihminen nähtiin hyvien ja pahojen voimien taistelukenttänä. Myöhemmin Apostolien kirjeiden mukaan Saatana ylipistyi ja päätti kapinoida Jumalaa vastaan, kuitenkin häviten ja näin joutuen helvettiin kapinallisten tovereidensa kera. "Lihan" edustajana paholainen pystyy kuitenkin kulkemaan maan päällä ja vainoamaan ihmisiä. (Hänninen & Latvanen 1996, 100.)

Paholaismyyttiin liittyy myös ajatus paholaisen pojasta, Antikristuksesta, joka on lopunaikojen merkki. Hännisen ja Latvasen (1996, 100) mukaan monet merkittävät suurmiehet on yhdistetty tähän Petoon.

Paholaisen ulkomuoto on syntynyt vanhoja, enimmäkseen hedelmällisyyden jumalia muokkamalla. Sarvet, pukinsorkat ja häntä ovat kaikki muinaisten hedelmällisyysjumalien piirteitä. Etenkin keskiajalla piru kuvattiin usein soittamassa pilliä tai huilua, joka sekin on kreikkalaisen Pan-jumalan ominaisuus. Paholaisen punainen väritys taas viittaa vereen ja tuleen. (Hänninen & Latvanen 1996, 101.)

Kristillisessä uskossa Paholaisen käskyläisinä toimivat demonit. Niitä on kuitenkin tavattu kaikkien kulttuurien myyteissä ja kansanperinteessä. Ne ovat määrältään ja luonteeltaan lukuisia. Demonit ovat vaihtelevia paitsi muodossaan ja toimintatavoissa, myös pahuutensa määrässä. (Hänninen & Latvanen 1996, 101.)

Hännisen ja Latvasen (1996, 102) mukaan demoni sanana juontaa juurensa kreikan kielen sanaan daimon, jolla on ollut ollut useita merkityksiä. Aristoteleen aikana daimon tarkoitti hyvää tai paha jumalasta alemmaa henkiolentoa. Ksenokrates vakiinnutti termin tarkoittamaan yksinomaan paha henkiolentoa. Kristinuskossa demoneille on kehittynyt nimet, arvojärjestykset ja tehtävät.

Demoneista kenties tunnetuin on Lilith, joka pohjautuu sumerilaiseen naisdemoniin Lilituun. Lilitu oli tuulella lentävä, kylmä ja verenhimoinen syöjätar, joka vietti nukkuvia miehiä ja imi verta lapsista. Heparalaisessa traditiossa Lilith oli Aatamin ensimmäinen vaimo, joka ei kuitenkaan kelvannut Aatamille. Lilith karkotettiin paratiisista, ja karkotuksestaan katkeroituneena, Lilith alkoi käyttäytyä esikuvansa tavoin. Tällainen taivaalla lentävä naishenki toimi myöhemmin perustana noitien liikkumistavalle. (Hänninen & Latvanen 1996, 103.)

Kristinuskon alkuaikoina demoneita ei nähty vielä erityisen järjestäytyneinä, mutta asia muuttui uusplatonismin myötä. Se pohjaa Platonin käsitykseen maailmankaikkeuden hierarkiasta muuttomattomien lakien mukaan. Tässä näkemyksessä Jumala on kaiken huipulla, ja muut tämän alapuolella tarkassa järjestyksessä. Syntyi käsitys jumalallisesta taivaan järjestyksestä ja saatanallisesta helvetin järjestyksestä. Universumin katsottiin koostuvan yhdeksästä eri piiristä. Dante otti tämän käsityksen mukaan Jumalaiseen näytelmään, jossa hän jakoi helvetin ja taivaan yhdeksään eri piiriin. (Hänninen & Latvanen 1996, 103.)

Demonien katsottiin hyökkäävän ihmisten kimppuun demonisen possession, eli riivauksen, avulla. Riivauksessa paha henki valtaa uhrinsa kehon. Uskottiin, että demonit aiheuttivat näin sairauksia, mielisairautta kuin myös kuolemaa. (Hänninen & Latvanen 1996, 118.)

Useissa eri uskonnoissa on esimerkkejä riivauksista, mutta kauhukirjallisuuden kannalta oleellisin on kristinusko. Raamatussa listataan kolme klassista riivauksen tunnusmerkkiä, jotka ovat riivatun yliuonnollinen voimakkuus, aggressio sekä äänekkyyys. Demonit myös kieltäytyvät poistumaan riivatusta. Hänninen ja Latvanen mainitsevat myös muita riivauksen merkkejä. Demoni usein paiskoo uhriaan fysiikan lakien vastaisesti, väentää hänen jäseniään mahdottomiin asentoihin tai jähmettää hänet katatoniseen tilaan. Riivatulla on kouristus- ja oksentelukohtauksia sekä vaahtoava suu. Ihon väri muuttuu epäluonnolliseksi ja ääni hyvin matalaksi ja karheaksi. Riivattu alkaa myös löyhkätä vastenmieliseltä. (1996, 118-119.)

Riivatut suhtautuvat vastentahtoisesti kaikkeen kristilliseen. Krusifiksit, pyhäinkuvat ja Raamattu ovat riivatulle sietämättömiä ja papin kohtaaminen saa demonin sekaisin. Vihkivesi ja krusifiksin kosketus myös polttavat riivattua. (Hänninen & Latvanen 1996, 119-120.)

3.2.2 Noituus

Noituus on käsitteenä varsin moniselitteinen. Noita on kulttuurisidonnainen hahmo, jonka tehtävät ja asema vaihtelivat eri mytologioissa suuresti. Kristillisessä perinteessä noituutena pidettiin kaikenlaista magiaa, ja se nähtiin yleisesti pahana. Tällaisella noitakäsityksellä ei ole paljoakaan tekemistä ei-kristillisten noitien kanssa. Esimerkiksi Pohjois-Euroopassa shamaanit olivat yhteisön tietäjiä, jotka toimivat yhteyshenkilönä vainajien, ihmisten ja jumaluuksien välillä. (Hänninen & Latvanen 1996, 104-105.)

Noitavainot, jotka alkoivat 1200-luvulla ja kestivät 1700-luvulle asti, olivat yksi Euroopan synkimmistä tapahtumaketjuista. Ne olivat useiden, kuten yhteiskunnallisten, kulttuuristen, filosofisten ja teologisten, tekijöiden tulosta. (Hänninen & Latvanen 1996, 108.) Noitavainojen järjestelmällisessä vaiheessa kuoli vähintään satatuhatta, suurimmissa arvioissa jopa miljoona ihmistä. Näistä suurin osa oli naisia. (Hänninen & Latvanen 1996, 110.)

Noituus yhdistettiin alussa kerettiläisyyteen, ja tällaisissa tapauksissa epäiltyä syytettiin usein saatananpalvonnasta, irstaudesta ja perversioista sekä vauvojen uhraamisesta ja jopa syömisestä. Pelkästä noituudesta syyttäminen tuli mahdolliseksi vasta 1400-luvulla. (Hänninen & Latvanen 1996, 111.)

Vuonna 1486 ilmestyi inkvisiittoreiden Jacob Sprängerin ja Heinrich Kramerin pahamaineinen teos *Malleus Maleficarum* eli Noitavasara. Kyseisessä teoksessa koostettiin yhteen kaikki sen hetkiset noitakäsitykset. *Malleus Maleficarum*issa suositeltiin noidiksi epäiltyjen kiduttamista, ja annettiin jopa neuvoja siihen, sekä suositeltiin kuolemantuomiota ainoaksi mahdolliseksi rangaistukseksi noituudesta. Teos oli myös hyvin naisvihamielinen, kuvaillen naiset lihallisiksi, seksuaalisesti kyltymättömiksi, viekkaiksi, omistushaluisiksi, pahansuoviksi, kostonhimoisiksi ja häikäilemättömiksi. Teoksessa myös yhdistettiin naisten sukupuoli suoraan noituuteen ja tästä syystä kyseisellä teoksella olikin valtava merkitys vainojen ensisijaisesta kohdistumisesta naisiin. (Hänninen & Latvanen 1996, 112.)

Francesco-Maria Guazzon vuonna 1608 ilmestyneessä teoksessa *Compendium Maleficarum*issa esitettiin noituuden perusominaisuuksia yhdellätoista artiklalla, jotka Hänninen ja Latvanen listaa- vat. Uskottiin, että noidan tuli tehdä sopimus Saatanan kanssa ja hylätä kristillinen usko. Tähän kuului myös kaikkien kristillisten symbolien poisheittäminen. Noidan tuli vannoa uskollisuutta Saatanalle ja pyrkiä kääntämään muita saatananpalvontaan sekä noituuteen. Paholainen mitätöi noidan kristillisen kasteen ja otti noidalta palan tämän vaatteesta. Heidän tuli uudistaa valansa Saatanalle tämän piirtämässä ympyrässä, ja noidan nimi siirrettiin pois elämän kirjasta heidän omaansa. Noita lupasi suorittaa veriuhrreja ja aiheuttaa erilaisia onnettomuuksia. Noidalla oli myös jonkinlainen oudon värinen tai muotoinen kohta kehossaan merkinä noituudestaan. Muina noidan tunnusmerkkeinä nähtiin kyvyttömyys itkeä, ylittää virtaavaa vettä tai lausua kristillinen rukous virheettömästi. Nämä käsitykset noituudesta olivat yhtenäisiä halki Euroopan. (1996, 108-109.)

3.2.3 Paholaisten ja noitien kirjallinen historia

Noidat esiintyivät varsinaisesti ensimmäistä kertaa länsimaisessa kirjallisuudessa 1600-luvulla. Tuon ajan englantilaisessa kirjallisuudessa ja näytelmissä esiintyi tyypillisesti erilaisia henkiä sekä noitia ja velhoja, yhtenä esimerkkinä Shakespearen *Macbeth*. (Hänninen & Latvanen 1996, 123.)

Hännisen ja Latvasen (1996, 123) mukaan romantiikan aikana kirjallisuudessa jossain määrin väl-
teltiin paholaisen käyttämistä kirjallisuuden hahmona. Poikkeuksena tästä toimi Matthew G. Lewi-
sin vuoden 1796 romaani *The Monk: A Romance*, jonka tekopyhä päähenkilö esiintyy hurskaana
munkkina, ollen oikeasti saatanaa palvova murhaaja ja raiskaaja. Monet kyseisessä teoksessa
käytetyt elementit, kuten turmeltunut päähenkilö, öisin tapahtuvat hirmuteot, raunioituneet linnat ja
pimeiden voimien käyttö, siirtyivät goottilaisen romaanin perusteisiin.

Yksi kauhuromantiikan klassikoista julkaistiin vuonna 1815 Saksassa. E. T. A. Hoffmanin teos *Die
Elixire des Teufels*, suomennettuna *Paholaisen eliksiiri*, käytti *The Monkin* tapaan päähahmonaan
saatanallista munkkia. (Hänninen & Latvanen 1996, 124.)

Paholaiskirjallisuuteen kuuluu tyypillisenä piirteenä sopimuksen tekeminen saatanan kanssa. Yksi
tämän aiheen tunnetuin teos on Oscar Wilden *The Picture of Dorian Gray*, joka ilmestyi vuonna
1891. Romanissa nimihenkilö tekee sopimuksen paholaisen kanssa saaden muotokuvan itses-
tään, joka vanhenee hänen sijastaan. (Hänninen & Latvanen 1996, 124.)

Hänninen ja Latvanen kirjoittavat paholaiskirjallisuuden luonteen muuttuneen 1800-luvun loppu-
puolella. Ranskalainen Guy de Maupassant esimerkiksi käytti tuotannossaan yliluonnollista arki-
päiväisyyksien lomassa jättäen mahdollisuuden myös luonnollisille selityksille. Maupassantin no-
vellissa *Le Horla* vuodelta 1887 päähenkilöä riivaa jokin pahantahtoinen olento, jonka voi teoksessa
tulkita joko päähenkilön hallusinaatioiksi tai demoniseksi riivaukseksi. (1996, 125.)

Paholainen ei ollut suosittu hahmo 1900-luvun alun kauhukirjallisuudessa. Vuonna 1967 ilmestynyt
Ira Levinin klassikkoteos *Rosemary's Baby* muutti tätä asiointilaa rajusti. Hännisen ja Latvasen
mielestä kyseisestä teoksesta on tullut yksi kauhukirjallisuuden keskeisimmistä paholaisromaa-
neista. Teoksessa nimihenkilö odottaa tietämättään paholaisen lasta noitien ja satanistien ympä-
röimänä. Kirjassa käytetään yleisenä elementtinä paranoiaa, ja lisäksi siinä on mukana trillereiden
ja kummitustarinoiden tyylikeinoja. (1996, 126-127.)

William Peter Blattyn vuoden 1971 teoksessa *The Exorcist* kerrotaan demonisesta riivauksesta.
Siinä demonit esitetään äärimmäisen pahuuden edustajina. Romanin väitetään pohjautuvan ai-
toon manaukseen. Teoksessa käydään läpi 12-vuotiaan tytön riivausta ja demonin poistamiseen
pyrkivää manausta. Blattyn teos on yksi tunnetuimmista kauhukirjallista romaaneista. (Hänninen &

Latvanen 1996, 127-128.) 1970-luvulla julkaistiin muutakin pahlaiskirjallisuutta. Hänninen ja Latvanen listaavat romaaneja, joista merkittävimmät ovat Ramsey Campbellin vuoden 1976 teos *The Doll Who Ate His Mother* sekä Jay Ansonin *The Amityville Horror* vuodelta 1977. (1996, 129.)

1900-luvun lopulla kirjoitettiin myös muutamia merkittäviä teoksia noituudesta. Thomas Tryonin *Harvest Homessa* vuodelta 1972 sekä T. E. D. Kleinin vuoden 1987 romaanissa *The Ceremonies* aihetta käsitellään pakanallisten noitayhteisöjen näkökulmasta. Anne Ricen 1990 vuonna julkaisussa teoksessa *The Witching Hour* noita-aihetta käsitellään Hännisen ja Latvasen mielestä mielenkiintoisesti. Teoksen päähenkilö on tietämättään vuosisatoja vanhan noitasuvun jälkeläinen, ja teoksessa käydäänkin läpi tuon naisten hallitseman suvun tarina. (1996, 130-131.)

3.3 Vampyyrit

Vampyyrit ovat yksi tunnetuimmista mytologisista hahmoista, ja niiden erilaisia variaatioita löytyykin miltei kaikista kulttuureista. Tämän vuoksi Hänninen ja Latvanen toteavatkin, että on hankala sanoa, mistä vampyyritarut ovat alun perin lähteneet liikkeelle. (1996, 14.)

3.3.1 Vampyyri olentona

Vampyyri on kuolleista noussut ruumis, jonka määrittelevin piirre on sen alituinen verenhimo. Yleisen käsityksen mukaan vampirismi tarttuu vampyyrin pureman välityksellä. Vampyyrit eivät siedä päivänvaloa, ja yleensä niiden on ajateltu nukkuvan päivisin arkussaan. Vaikka nykyään vampyyrimyyttiin liitetään terävät kulmahampaat, aiemmissa slaavilaisissa kansanperinteissä näin ei ollut. (Hänninen & Latvanen 1996, 14.)

Veri on aina ollut keskeinen osa vampyyrimytologiaa. Hännisen ja Latvasen (1996, 14) mukaan veri on nähty kautta aikojen elämännesteenä ja näin ollen myös maagisena, ja se onkin ollut tärkeä osa rituaaleja useissa eri kulttuureissa ja uskonnoissa. Elämännesteenä veri on nähty myös tietyllä tapaa eroottisena, ja tämä on yhdistetty vampyyreihin jo varhaisemmissa kaunokirjallisissa teoksissa.

Hänninen ja Latvanen listaavat useita vampyyrille tyypillisiä piirteitä. Vampyyreilla on kauhukulttuurissa usein muodonmuuttajan kykyjä. Se kykenee muuttumaan sudeksi, lepakoksi tai jopa usvaksi.

Yleisiä vampyyreihin liitetyjä uskomuksia ovat myös sen pelko valkosipulia, villiruusuja ja ristinmuotoisia esineitä kohtaan. Ne eivät pääse sisälle kenenkään kotiin kutsumatta eivätkä näy peileissä. Joissakin romaaneissa vampyyreihin on liitetty kiinalainen uskomus, jonka mukaan vampyyrit eivät kykene ylittämään virtaavaa vettä. (1996, 14.)

Vampyyrin tuhoamiseen on romanialaisen kansanperinteen mukaan muutama tapa. Tunnetuin on vaarna sydämen lävitse. Vampyyrin ruumiinaukkoihin voi myös asettaa pikkukiviä ja sen ruumiin päälle suitsukkeita. Sen suun voi täyttää valkosipulilla tai sirotella ruumiin päälle hirssiä. Vampyyrin voi myös haudata uudestaan kasvot alaspäin ja sitoa sen arkun ympärille villiruusuja. Varmin tapa tuhota vampyyri on ollut ruumiin polttaminen. (Hänninen & Latvanen 1996, 21.)

3.3.2 Vampyyrikirjallisuuden historia

Vampyyrifiktion juuret pohjautuvat 1700-lukuun. Saksassa tutkijat kiinnostuivat kansanperinteestä sekä uskomuksista ja ryhtyivät analysoimaan niitä tieteellisesti pyrkien pääsemään eroon taikaukosisista käsityksistä. Hänninen ja Latvanen kirjoittavat, ettei perinteiden kuvaamia ilmiöitä kuitenkaan lähdetty kiistämään, vaan ne haluttiin esittää tieteellisesti tutkitussa muodossa. Aiheesta ei Hännisen ja Latvasen mukaan innostuttu tuon ajan kirjailijapiireissä, mutta 1700-1800-lukujen vaihteessa syntynyt romanttinen liike adoptoi aineiston mukaan goottilaiseen kauhukirjallisuuteen. (1996, 31.)

Alkuun vampyyrikirjallisuus menestyi erityisesti Saksassa, jossa useat runoilijat lähestyivät aihetta perinteiseen romantiikan ajan tyyliin. Tähän tyyliin kuului vampyyrin esittäminen hirviön sijaan romanttisena hahmona, joka palaa rakastettunsa luo kuolleista. Ensimmäinen todellinen kammottava vampyyri nähtiin englantilaisen Robert Southeyn runossa *Thalaba the Destroyer* vuodelta 1797. Kauhukirjallisuus siirtyi saksalaisilta 1800-luvun puolella englantilaiselle maaperälle. (Hänninen & Latvanen 1996, 31.)

Proosakirjallisuuteen vampyyri tuli mukaan, kun vuonna 1816 lordi Byron, tohtori John Polidori, Percy Bysshe Shelley sekä Mary Godwin järjestivät viihteekseen kauhutarinakilpailun. Tohtori Polidori kirjoitti kilpailun tuloksena 20-sivuisen novellin nimeltä *The Vampyre*, joka julkaistiin vuonna 1819. *The Vampyre*n päähenkilö on aatelinen lordi Ruthven, jonka synkkä hahmo toimi inspiraati-

tiona useille myöhemmille vampyyritarinoille. Ruthven on hahmona kyyninen, melankolinen ja etäinen, jopa ihmisvihainen, ja monet näistä piirteistä siirtyivät vampyyrien kirjalliseen kuvaukseen. (Hänninen & Latvanen 1996, 31-32.)

1800-luvun puolivälissä vampyyrikirjallisuus siirtyi roskaromaaneihin. Uudet kirjapainotekniikat mahdollistivat yhä suurempia painoksia, joten köyhempikin kansanosa pystyi ostamaan kyseisiä halpoja lukemistoja. Hänninen ja Latvanen kertovat, että itsenäisesti ilmestyneitä romaaneja julkaistiin uudelleen jatkokertomuksina, jotta ne olisivat nousseet köyhempienkin kansalaisten tietoisuuteen. Näin toimittiin myös Varney the Vampire, or, The Feast of Blood -romaanin kanssa. Kirja julkaistiin vuonna 1847. Sen tekijästä ei olla aivan varmoja, mutta mitä todennäköisimmin kyseisen teoksen kirjoitti Thomas Pecket Prest. Varney the Vampire tunnetaan ensimmäisenä omana aikanaan laajasti suosittuna vampyyriromaanina. Romaanin päähenkilö on aatelin vampyyri Sir Francis Varney. Hänninen ja Latvanen eivät pidä Varney the Vampire -kirjaa erityisen ansiokkaana, mutta se toimi osittaisena inspiraationa myöhemmälle klassikolle, Bram Stokerin Draculalle. (1996, 32.)

Ensimmäinen todellinen klassikko vampyyrikirjallisuuden saralla syntyi verraten myöhään. Joseph Sheridan Le Fanu kirjoitti vuonna 1872 novellikokoelman *In A Glass Darkly*, joka sisälsi viisi kertomusta, yhden niistä ollen Carmilla. Novellissa vampirismin kauhu yhdistetään erotiikkaan, kun kahden nuoren naisen, pääsankarittaren ja vampyyri-Carmillan, välille syntyy eräänlainen eroottinen suhde. Carmilla on kirjallisesti korkeatasoinen teos, jonka ansiosta vampyyrikirjallisuutta ei nähty enää pelkästään halpavihteenä. (Hänninen & Latvanen 1996, 32-33.)

Vuonna 1897 ilmestyi vampyyrikirjallisuuden kenties tunnetuin teos, Bram Stokerin *Dracula*. Teos kertoo synkästä kreivistä, joka muuttaa Transilvaniassa sijaitsevasta linnastaan Lontooseen aiheuttaen kauhua ja pelkoa sen asukkaisiin. Kirjassa *Dracula* kuvataan ennen veren nauttimista kalpeana ja kelmeänä hahmona, ja nämä vampyyrin piirteet siirtyivätkin myöhempään vampyyrikirjallisuuteen, samoin kuin aristokraattisuus ja rapistunut linna miljöönsä. Hännisen ja Latvasen mielestä Stokerin *Draculalla* olikin jopa valitettava vaikutus vampyyrikirjallisuuteen, sillä vampyyri ei kehittynyt hahmona pitkään aikaan *Draculan* julkaisun jälkeen. (1996, 35-37.)

Hänninen ja Latvanen kirjoittavat, että toisen maailmansodan jälkeen moderni vampyyrikirjallisuus on sekä laajentanut lajityypin mahdollisuuksia että elvyttänyt vanhojen klassikoiden perintöä. Tämä on johtanut heidän mukaansa siihen, ettei vampyyrihahmoja ole enää tarvinnut esittää samoina

kaavamaisina olentoina. Esimerkkinä tästä he esittävät Theodore Sturgeonin romaanin *Some of Your Blood* vuodelta 1961, jossa vampirismia käsitellään psykiatrian näkökulmasta. Toinen erikoisempi vampyyriromaanin on Richard Mathesonin *I Am Legend* vuodelta 1954, jossa vampyyrit ovat laboratorioissa sodankäyntiin luotuja olentoja. (1996, 38-39)

Arkiseen elämään vampyyrit asettuvat Stephen Kingin vuoden 1975 romaanissa *'Salem's Lot*. Teoksessa kuvatut vampyyrit ovat hyvin perinteisiä tyyliltään. Hänninen ja Latvanen kirjoittavatkin Kingin käyttäneen kuvailussaan paljon Stokerin *Draculan* piirteitä (1996, 39).

Hännisen ja Latvasen (1996, 41) mukaan Anne Ricen vuonna 1976 julkaistu romaani *Interview With a Vampire* on eräs modernin vampyyrikirjallisuuden keskeisimmistä teoksista. Hännisen ja Latvasen mielestä teoksessa tulee hyvin esille vampyyrin kahtiajakautunut tunne-elämä: kirjan päävampyyri on oppinut nauttimaan vampyyrina olostaan, mutta hänen inhimillinen osansa taistelee vampirismin luonnottomuutta vastaan.

3.4 Ihmissudet

Ihmissudet voidaan nähdä eräänä länsimaisen kauhukirjallisuuden keskeisimpänä ja tunnetuimpiin kuuluvana hahmona (Hänninen & Latvanen 1996, 64; Nummelin 2016, 145). Erilaiset muodonmuuttajat ovat esiintyneet monien eri kulttuurien kansantarustoissa, ja ihmisen muuttuminen eläimeksi onkin yleinen teema ylipäätään kaikenlaisessa kertomaperinteessä. Siitä on kerrottu saaduissa, legendoissa, myyteissä, pyhissä teksteissä sekä kaunokirjallisuudessa. (Hänninen & Latvanen 1996, 65.)

3.4.1 Ihmissuden mytologiaa

Vaikka ihmissudet ja muut muodonmuuttajat ovat olleet oleellinen osa ihmiskunnan perinteistä tarustoa, eivät nykyiset käsitykset ihmissusista perustu erityisen paljon alkuperäisiin kansantaruihin. Nummelin kirjoittaaakin, että nykyinen ihmissusmytologia on enimmäkseen peräisin 1800- ja 1900-luvun fiktiosta. (2016, 145.)

Eurooppalaisessa mytologiassa täysikuu on liittynyt oleellisesti ihmissusiin. Hännisen ja Latvasen (1996, 69) mukaan kuu on perinteisesti nähty salatun viisauden sekä luonnon kiertokulun symbolina. Ihmissuteuteen on kuulunut kuun kiertokulun mukaan eläminen muun luonnon tavoin.

Muodonmuutosmyyttiin on yleisesti kuulunut käsitys jonkinlaisesta noituudesta tai kirouksesta, jonka valtaan ihminen on joutunut ja näin ollen on pakotettu muuttumaan eläimeksi. Eläimeksi muuttuessaan ihminen menettää ihmisyytensä myös mielestään. Tällöin hän alkaa yleensä myös käyttäytyä eläimellisesti ja jopa verenhimoisesti. Hännisen ja Latvasen mielestä muodonmuutosmyytissä voi nähdä kaikuja ihmisen pohjimmaisesta petomaisesta luonteesta, joka on piilossa sivistyksen alla. (1996, 64.)

Hännisen ja Latvasen (1996, 67) mukaan ihmissusia pidettiin verenhimostaan huolimatta yleensä traagisina olentoina, jotka koitettiin saada palaamaan ihmishahmoonsa. Tämä muuttui kristinuskon tullessa valtauskonnoksi Euroopassa. Kristinuskon näki muodonmuutokset saatanallisina ja ne yhdistettiin paholaiseen ja noituuteen. Noitavainojen alkaessa ihmissusioikeudenkäynteihin kuului sudeksi epäilyn syyttäminen myös noituudesta. Rangaistuksena oli roviolla polttaminen.

Noitauskomuksien sekoittuminen muodonmuuttajamytologiaan toi nykyiseen ihmissusikuvaukseen joitain uusia elementtejä, esimerkkinä ihmissuden hopeasta vahingoittumisen. Uskottiin, että piru ei siedä puhtaita jalometalleja, joten tämä yhdistettiin myös ihmissusiin sen pirullisen luonnon takia. Aiemmissa kansantaruissa ja eurooppalaisissa ihmissusiperinteissä tällaista piirrettä ei ollut ollenkaan. (Hänninen & Latvanen 1996, 73.)

3.4.2 Ihmissusikirjallisuuden historia

Hännisen ja Latvasen (1996, 73) mukaan ihmissusikirjallisuus on hirviökirjallisuuden niukinta, vaikka syytä siihen onkin hankala löytää. Varhaisesta kirjallisuudesta löytyy joitain esimerkkejä ihmisen muutoksesta eläimeksi. Tällaisia teoksia ovat Ovidiuksen Muodonmuutoksia vuodelta 8 jaa. ja Petronius Arbiterin Satyricon vuodelta 60 jaa. Muodonmuutoksissa kuningas Lykaon suututtaa jumalat, ja muuttuu Zeuksen toimesta sudeksi. Satyriconissa esiintyy eräänlainen ihmissusitarina, jossa esiintyy joitakin yleisesti tunnettuja ihmissusimytologian piirteitä, kuten täysikuu, hautausmaa, muodonmuutos sekä verenvuodatus, vaikka nämä elementit eivät esiinnykään teoksessa aivan samoin kuin nykyisessä ihmissusimytologiassa. (Nummelin 2016, 146.)

Nummelin kirjoittaa, että ihmissusien laajasta käsittelystä kansantarustoissa huolimatta varsinainen kirjallinen kiinnostus niitä kohtaan heräsi vasta 1800-luvulla (2016, 146). Ensimmäisiä kertoja ihmissusia käsiteltiin tuolloin vuonna 1839 julkaistussa Frederick Marryattin teoksessa *The Phantom Ship*. Kirjan sivujuonessa eräs mieshenkilöistä avioituu ihmissuden kanssa ja tämän tapettuun saa niskoilleen kirouksen, joka johtaa suvun miehet väkivaltaiseen kierteseen. (Hänninen & Latvanen 1996, 73-74.)

Ihmissusi oli pääosassa G. W. M. Reynoldsin teoksessa *Wagner, the Wehr-Wolf*, joka julkaistiin suosittuna jatkokertomuksena vuosina 1846-47. Kyseisessä teoksessa päähenkilö muuttuu ihmisudeksi oman valintansa seurauksena tehtyään sopimuksen paholaisen kanssa nuoruutensa palauttamiseksi. Samaa keinoa käytti myös Alexandre Dumas omassa ihmissusiteoksessaan *Le Meunier de Loups* vuodelta 1896. (Hänninen & Latvanen 1996, 74.)

Nummelin listaa oleellisimpia 1900-luvun alun ihmissusiromaaneja, joita ovat Jessie Douglas Keruishin *The Undying Monster* vuodelta 1922, H. Warner Munnin *The Werewolf of Ponkert* vuodelta 1925 sekä Alfred H. Billin *The Wolf in the Garden* vuodelta 1931 (2016, 146). Hännisen ja Latvasen (1996, 75) mukaan *The Werewolf of Ponkert* -teoksen päähenkilö on klassinen esimerkki traagisesta ihmisudesta, joka lopulta joutuu turvautumaan itsetuhoon uuden petomaisen minänsä kauhustuttamana.

Hermann Hesse julkaisi vuonna 1927 klassikkoromaaninsa *Der Steppenwolf*, joka on suomennettu nimellä *Arosusi*. Kirja on sisällöltään filosofista pohdintaa ihmisyyden kahden eri puolen, ihmisen ja suden, välillä. Nummelin kertoo Hessen jakaneen kirjassaan ihmisen osuudeksi kulttuurin ja ke-sytetyt tunteet, suden osaksi taas vietit ja vaistot. (2016, 147.)

Nummelinin mielestä vuonna 1933 julkaistiin yksi 1900-luvun merkittävimmistä ihmissusiromaa-neista. Kyseinen teos oli Guy Endoren *The Werewolf of Paris*. (2016, 147.) Romaani sijoittuu 1800-luvun jälkipuolelle. Päähenkilö on – perinteisen ihmissusiperinteen mukaisesti – siinnyt raiskauksesta. Kun päähenkilö siirtyy murrosikään, alkavat veriset saalistusretket. (Hänninen & Latvanen, 1996, 75.)

Vuonna 1947 julkaistiin Jack Williamsonin *Darker Than You Think* -romaani, jonka maailmassa ihmisset ja ihmiset ovat eläneet rinnakkain toisiaan vastaan taistellen vuosituhansien ajan. Nummelin mukaan tämäkin teos on noussut jonkinasteiseksi klassikoksi ihmissusikirjallisuuden saralla. (2016, 147.)

Hännisen ja Latvasen mielestä Whitley Strieberin vuonna 1978 ilmestynyt romaani *Wolfen* käsittelee ihmissusimyologiaa kiinnostavalla tavalla. Kirjassa tehdään joukko raakoja surmia, joita poliisietsiivä lähtee selvittämään. Paljastuu, että ihmisten kimppuun on hyökännyt eräänlaisten supersusien lauma, jotka elivät aiemmin harmoniassa Amerikan alkuperäiskansojen kanssa, ja nyt koskavat valkoisille ihmisille luonnon raiskaamisen ja saastuttamisen. (1996, 76.)

Englantilainen Tanith Lee julkaisi vuonna 1981 perinteisemmän ihmissusiromaanin nimeltään *Lycanthia*, jossa eletään 1900-luvun alun idyllisessä ranskalaisessa maalaismaisemassa. Paikallisen, ihmissusiksi leimatun, aatelissuvun järkevä ja sivistynyt nuori isäntä yrittää tulla toimeen sukunsa hämärän menneisyyden kanssa. Hännisen ja Latvasen mukaan romaanissa tulee hyvin esille ihmissusikirjallisuuden perusteema, ulkopuolisuuden tunne sekä järjen ja viettien vastakkainasettelu. (1996, 77.)

Myös Stephen King on julkaissut vuonna 1983 ihmissusiromaanin, tai oikeastaan pienoisoromaanin, nimeltään *Cycle of the Werewolf*. Kyseinen kuvitettu teos oli alun perin tarkoitus julkaista kalenterina, mutta King innostui kirjoittamaan alkuperäisiä suunnitelmia pidempiä tekstejä. (Nummelin 2016, 149.)

1990-luvulla julkaistiin jonkin verran ihmissusikirjallisuutta: Melanie Temin *Wilding* vuodelta 1992 sekä Tanith Leen *Heart-beast* samalta vuodelta (Nummelin 2016, 149). Hännisen ja Latvasen mielestä vuonna 1993 julkaistiin yksi modernin kauhukirjallisuuden vaikuttavimmista töistä. Kyseinen teos on John Skippin ja Craig Spectorin julkaisema romaani *Animals*. Kirjassa tavallinen työläinen rakastuu naisihmissuteen ja sen teemoissa käsitellään kysymyksiä moraalista ja vapaasta tahdosta. (1996, 78.)

3.5 Muita hahmoja ja niiden kirjallista historiaa

3.5.1 Kummitukset, aaveet ja parapsykologia

Kuolema ja suru ovat universaaleja asioita. Ihminen on aina ollut taipuvainen uskomaan ihmisen sieluun, joka jää jäljelle kuoleman jälkeen. Tämän uskomuksen pohjalta heräsi myös usko aaveisiin ja henkiin. Niitä esiintyykin kaikkien kulttuurien perinteissä ja tarinoissa. Haamuilla on näissä tarissa erilaisia tarkoituspäitä, esimerkiksi väkivaltaisesti kuollut saattaa janota kostoa, kun taas hyväntahtoinen aave voi tulla avustamaan suremaan jääneitä. (Hänninen & Latvanen 1996, 150-151.)

Kansanperinteissä aaveet ovat usein pukeutuneet valkeisiin vaatteisiin. Tämä johtuu vanhoista hautaustavoista, joissa vainaja oli tapana pukea valkeisiin ja peitellä valkealla käärinliinalla. (Hänninen & Latvanen 1996, 150.)

Haamutarinoissa on yleisiä yhteneviä piirteitä. Aaveet yleensä kykenevät kulkemaan fyysisten esteiden läpi sekä ilmestymään ja katoamaan oman tahtonsa mukaisesti. Monesti aaveet ovat myös sidoksissa johonkin paikkaan, esimerkiksi linnaan, taloon tai metsään. Paikoissa, joissa kummittelee, sanotaan perinteisesti tapahtuneen väkivaltainen kuolemantapaus. (Hänninen & Latvanen 1996, 154.)

Hänninen ja Latvanen (1996, 156-157) listaavat joitain modernin kummittelun elementtejä. Kummitus nähdään usein vain vilaukselta tai sen ymmärretään olevan aave myöhemmin. Aave on yleensä tiettyyn paikkaan sidottu ja se tuottaa omituisia ääniä. Kummittelu on myös jatkuvaa. Nykyaikaisessa kummittelussa on myös tyyppillistä eläinten ihmistä tarkemmat reaktiot aaveisiin.

Kummituskirjallisuuden määrä on valtaisa verrattuna muihin kauhukirjallisuuden alalajeihin. Se johtunee aaveiden universaalista olemuksesta sekä niiden yleisyydestä kansanperinteessä ja tarissa. Aavekirjallisuuden yleisin muoto on novelli. Tämä perustuu mitä luultavimmin alkuperäisten suullisesti kerrottujen kummitustarinoiden luonteeseen. (Hänninen & Latvanen 1996, 163.)

Ensimmäinen kummituskirjallisuuden klassikko oli Horace Walpole *The Castle of Otranto*, joka ilmestyi vuonna 1765. Useat kyseisessä teoksessa olevat elementit, kuten aavemainen linna ja sen kuolleet asukit, siirtyivät muuhunkin goottilaiseen kirjallisuuteen.

Hännisen ja Latvasen (1996, 164) mukaan goottilaisen kauhun myötä myös naiset pääsivät toimimaan kirjailijoina. Naiset nähtiin luonteenlaadultaan sopivina kirjoittamaan absurdeja kummitustarinoita järkevien miesten sijaan. Gotiikan ajan tunnetuin ja merkittävin naiskirjailija oli Ann Radcliffe, joka julkaisi useita aikakautensa klassikoita. Hänen tuotantonsa keskeisimpiä teoksia ovat vuonna 1790 julkaistu *A Sicilian Romance*, vuoden 1794 *The Mysteries of Udolpho* sekä *The Italian; or, The Confessional of the Black Penitents* vuodelta 1797. Radcliffen teoksissa yleisiä teemoja olivat aaveet, mystiset linnat sekä naiset sankarittarina.

Goottilaisen romaanin suosio laantui vuoteen 1830 mennessä. Tämän jälkeen myös romaani kirjallisuuden muotona sai väistyä suosiossa novellin tieltä. Yliluonnollinen kirjallisuus kehittyi tässä vaiheessa maltillisempaan suuntaan. Kummitustarinat arkipäiväistyivät ja niiden miljööt myös siirtyivät keskiaikaisista linnoista ihmisten arkiseen elämään. (Hänninen & Latvanen 1996, 165-166.)

Charles Dickens kirjoitti vuonna 1843 erään kummituskirjallisuuden klassikoista, *A Christmas Carol* eli Saiturin joulun. Vaikka kyseistä teosta ei voikaan laskea kauhuksi, käytetään siinä useita kummituskirjallisuuden perinteisiä elementtejä. (Hänninen & Latvanen 1996, 167.)

Hänninen ja Latvanen kirjoittavat kummituskirjallisuuden olleen suosiossa 1800-luvun Yhdysvalloissa, ja monien kirjailijoiden kokeilleen tuohon aikaan taitojaan kauhukirjallisuuden saralla. Washington Irving kirjoitti vuonna 1820 klassikonovellin *The Legend of Sleepy Hollow*, jossa kerrotaan tarina päättömän ratsumiehen vaeltavasta haamusta. Ambrose Bierce kirjoitti useita katkeran ironian sävyttämiä yliluonnollisia novelleja. Biercen novelleissa oli tyypillistä tarinan rikkinäisyys ja aaveiden yllättävät ilmestymiset varoittamatta. Vuoden 1891 novelli *An Occurrence at Owl Creek Bridge* kuuluu hänen tunnetuimpiin tuotoksiinsa. (1996, 168-169.)

1800-luvun lopulla kummituskirjallisuus alkoi laajeta kahta ääripäätä kohti. Toisella puolella oli psykologinen aavekirjallisuus, jossa käytettiin aaveiden olemassaoloa epäilevää kerrontaa. Toisaalta taas alettiin kirjoittaa aggressiivisempaa, avointa kauhua suosivaa kirjallisuutta. Yksi psykologisemman puolen klassikoista on Henry Jamesin edelleenkin erittäin suosittu pienoismaalaus *The Turn of the Screw* vuodelta 1898. (Hänninen & Latvanen 1996, 169.)

1900-luvun ensimmäisen puoliskon aikana kummituskirjallisuuden osuus kauhukirjallisuudesta vähentyi tasaiseen tahtiin. Syynä tähän olivat mahdollisesti maailmansotien aiheuttamat todelliset kauhun kokemukset sekä kummituskirjallisuuden aiempi ylitarjonta. (Hänninen & Latvanen 1996, 171.)

Hännisen ja Latvasen (1996, 173) mukaan modernissa aavekirjallisuudessa ei esiinny paljon naispuolisia kirjailijoita. Shirley Jackson teki tähän poikkeuksen vuoden 1959 romaanillaan *The Haunting of Hill House*, joka lasketaan sekä kummitusteosten että ylipäätään kauhukirjallisuuden ehdottomiin klassikoihin. Jacksonin teosta on kuvattu 1900-luvun yhdysvaltalaisen kauhukirjallisuuden tärkeimmäksi romaaniksi.

1970- ja -80 -luvulla kummituskirjallisuuden joukkoon tulivat myös muunlaisia parapsykologisia ilmiöitä, kuten telepatiaa ja telekinesiaa, esittelevät romaanit. Tämän muutoksen myötä fiktiivisten hahmojen ei enää tarvinnut kuolla, aiheuttaakseen paranormaaleja ilmiöitä. Richard Mathesonin vuoden 1971 teoksessa *The Hell House* asetetaan tarkoituksellisesti perinteinen kummittelu ja uudemmat parapsykologiset ilmiöt vastakkain. (Hänninen & Latvanen 1996, 174.)

1960-luvun loppuun mennessä kauhukirjallisuudessa siirryttiin yhä arkipäiväisempään ympäristöön. Myös hahmojen kuvailussa pyrittiin mahdollisimman uskottavaan ja realistiseen vaikutelmaan. Kauhukirjallisilta teoksilta alettiin vaatia muutakin sisältöä kuin pelkkää pelottelua, ja se haettiin linkittää reaalimaailmaan. (Hänninen & Latvanen 1996, 175.)

Stephen King edustaa kirjalliselta tyyliltään realistista kauhukirjallisuutta. Vaikka hänen teoksissaan on olemassa yliluonnollinen aspekti, ne tapahtuvat kuitenkin selvästi tavallisessa maailmassa tavallisille ihmisille. Hänen esikoisromaaninsa *Carrie* vuodelta 1974 edustaa Kingin parapsykologista tuotantoa. Romaani kertoo teinityöstä, jonka telekineettiset voimat heräävät valloilleen kiusaamisen ja kaltoinkohtelun seurauksena. King on kirjoittanut myös perinteisiä kummitusromanejakin, esimerkiksi vuonna 1976 julkaistun *The Shining* -romaanin. Teoksessa sen päähenkilö perheeseen muuttaa ylläpitämään syrjäistä Overlook-hotellia talven ajaksi. Hotellia kansoittaa kuitenkin kokonainen kummitusten armeija, jotka saavat perheen isän menettämään järkensä. (Hänninen & Latvanen 1996, 175-177.)

Kauhukirjallisuuden klassikkokirjailijoihin kuuluu myös Peter Straub, joka on kirjoittanut monia modernin kauhukirjallisuuden merkkiteoksia useisiin eri kauhukirjallisuuden alagenreihin. Straubin tunnetuimpia kummitusteoksia ovat vuonna 1974 ilmestynyt psykologinen kummitusromaani Julia sekä vuoden 1979 Ghost Story, joka loi Straubin maineen kauhukirjailijana. Ghost Storyssa ei ole varsinaista suoraa juonta, vaan se on rönsyilevä ja monitasoinen teos, joka liittää tarinaansa valtavasti erilaisia elementtejä kauhukirjallisuuden alalajeista. (Hänninen & Latvanen 1996, 177-178.)

Vuonna 1984 julkaistiin kaksi modernin kauhukirjallisuuden klassikkoa, Ramsey Campbellin Incarnate sekä Alan Ryanin Cast a Cold Eye. Incarnaten tarinassa käsitellään enneunia ja niistä aiheutuvia yliluonnollisia ongelmia. Cast a Cold Eyessa amerikkalainen kirjailija matkustaa sukunsa vaiheita selvitellessään Irlantiin, ja kohtaa matkallaan useita erilaisia henkiä ja aaveita. (Hänninen & Latvanen 1996, 178-179.)

3.5.2 Lovecraftilainen mytologia

H. P. Lovecraft kuuluu kiistatta kauhukirjallisuuden suuriin nimiin. Hänen omintakeinen kirjallinen tyyliinsä on luonut oman, määritelmiä pakenevan genrensä. Lovecraftin teosten suosio ja arvostus ovatkin vain kasvaneet vuosien myötä. (Hänninen & Latvanen 1996, 300.)

Lovecraft kasvoi Yhdysvalloissa äärikonservatiivisessa ympäristössä. Hänestä kasvoi sulkeutunut ja ksenofobinen ateisti, jolla oli taipumusta äärimmäisiin neurooseihin. Lovecraft onnistui kuitenkin siirtämään neuroosinsa kirjallisuuteensa, ja tämän tuloksena hän kykeni luomaan teksteihinsä syvän ja aidon kauhun ilmapiirin. (Hänninen & Latvanen 1996, 300.)

Lovecraftilaisessa mytologiassa maa on aiemmin sijainnut eri ulottuvuudessa, ja ollut hirviömäisen, mustaa magiaa käyttävän rodun hallitsema. Jonkinlaisen katastrofin seurauksena maa pääsi irtautumaan kyseisestä ulottuvuudesta ja siirtyi tähän ulottuvuuteen. Maan aiemmat hallitsijat elävät kuitenkin ihmisten keskellä näkymättöminä omassa ulottuvuudessaan ja pyrkivät jatkuvasti saamaan maan takaisin hallintaansa. Vaikka kyseiset olennot ovat luonnoltaan julmia, yrittävät vallanhimoiset maagikot manata ne ihmisten ulottuvuuteen. Maagikoilla on käytössään erilaisia mustan magian oppaita, joista tunnetuin ja pahaenteisin on Necronomicon. (Hänninen & Latvanen 1996, 300-301.)

Hänninen ja Latvanen listaavat Lovecraftin mytologian muutamia keskeisimpiä hirviöjumaluuksia. Näihin kuuluvat pääjumaluus Cthulhu, ihmisten ja hirviöiden maailmojen välin portinvartija Yog-Soggoth, vesielementtien hallitsija Dagon sekä sokea, universumin keskipisteessä oleileva Azathoth. Lovecraft ei teoksissaan kuvailu näitä jumaluuksia erityisen tarkasti; niiden muodon kerrotaan olevan ihmisjärjen ja fysiikan lakien vastainen. (1996, 301.)

Lovecraftin kenties tunnetuin kertomus on *The Call of Cthulhu*, joka julkaistiin vuonna 1928. Muita tunnettuja kertomuksia häneltä ovat *Dunwich Horror* vuodelta 1928 sekä vuoden 1931 *The Shadow over Innsmouth*. (Hänninen & Latvanen 1996, 301.)

3.5.3 Sarjamurhaajat ja psykologinen kauhu

Hänninen ja Latvanen (1996, 336) toteavat, että ihmiset pelkäävät ylluonnollisia hirviöitäkin enemmän toisia ihmisiä. Yksi kammottavimmista ihmisyiden muodoista ovat sarjamurhaajat, ja ne ovatkin nousseet suosituiksi hahmoiksi kauhufiktiossa.

Modernin kauhukirjallisuuden murhaaja ei esitetä lääketieteellisesti realistisesti, vaan kuvailussa on tapana käyttää Hännisen ja Latvasen termien ”fiktiivistä hulluutta”, jota ei sidota todellisen elämän mielisairauksiin. Fiktiivisessä hulluudessa murhaajat ovat määrittelemättömällä tavalla hulluja. Tämä on elementti, joka samaan aikaan kiehtoo ja pelottaa lukijaa. (1996, 336.)

Sarjamurhaajan terminä loi FBI. Termillä kuvataan murhaajaa, jonka surmilla ei tunnu olevan näkyvää motiivia, ja jonka teossa on yleensä mukana jonkinasteinen seksuaalirikos. Sarjamurhaajat ovat usein psykopaatteja, ja toimivat suunnitelmallisesti, usein monien vuosien ajan. Kiinnijääneistä sarjamurhaajista on tehty psykologisia profiileja, ja onkin huomattu, että sarjamurhaajien toiminnasta löytyy paljon yhteneviä tekijöitä. Näiden profiilien pohjalta on pystytty luomaan eräänlainen sarjamurhaajien stereotypia, jonka piirteitä Hänninen ja Latvanen listaavat. Sarjamurhaaja harvemmin surmaa tuttuja ihmisiä. Heillä on usein oma tietty kohderyhmänsä, jonka valintaperusteet vaihtelevat murhaajasta toiseen. Murha harvemmin tapahtuu nopeasti, ja surmassa tärkeintä on tietyn rituaalin noudattaminen, ei niinkään itse kuolema. Murhaaja ottaa usein uhriltaan jonkin muistoesineen, joka voi olla koru, vaatekappale tai jopa ruumiinosa. Sarjamurhaajien lapsuus on usein ollut väkivallan, hyväksikäytön ja päihteiden varjostamaa. Monet sarjamurhaajista ovat myös erittäin älykkäitä, joskin myös narsistisia. (1996, 337-338.)

Vaikka sarjamurhaajakirjallisuus onkin yksi modernin kauhukirjallisuuden suosituimmista alalajeista, ovat murhaajat ja psykopaatit olleet osa kauhukirjallisuuden historiaa jo gotiikan ajoista asti. Näissä varhaisemmissa teoksissa tappajien motiivit teoilleen olivat vaihtelevia. Varsinaiset psykopaatit ilmestyivät kauhukirjallisuuteen vasta 1900-luvulla, kun psykologia kehittyi tieteenlajina. (Hänninen & Latvanen 1996, 343-344.)

Hännisen ja Latvasen (1996, 344-345) mukaan goottilaisessa kauhukirjallisuudessa tyypillisin väkivaltatarinan muoto oli niin sanottu luostarikauhuromaani. Tyypillisesti tällaisessa teoksessa viaton neito joutui sadististen munkkien vangitsemaksi ja kiduttamaksi. Joissain teoksissa munkit sieppasivat neidon jonkin turmeltuneen aatelisen puolesta. Näiden romaanien kulta-aika oli Ranskan valankumouksen aikaan, jolloin katolista kirkkoa kritisoiin ankarasti korruption vuoksi. Monet tuon ajan teokset olivat tarkoituksellisen sokeeraavia pyrkien näin houkuttelemaan lukijoita.

Markiisi de Sade on yksi merkittävistä kirjailijoista seksuaalisadistisen kirjallisuuden piireissä. Vuonna 1791 julkaistiin hänen tunnetuin teoksensa *Justine; ou, Les Malheurs de la vertu*, joka on suomennettu nimellä *Justine – hyveellisen neidon kärsimykset*. Teoksessa kuvaillaan nimihenkilön tuskallista kohtelua yläluokkaisten kiduttajien toimesta. (Hänninen & Latvanen 1996, 345.)

Kauhukirjallisuudessa alkoivat nousta esiin myös realistisemmat ja hillitymmät romaanit, joista yksi esimerkki on vuoden 1794 William Goodwinin *Things As They Are; or, The Adventures Of Caleb Williams*. Teoksen antagonistina on aatelin, joka käyttää asemaansa hyväksi murhatöidensä peittelyssä. Vuonna 1824 ilmestyi James Hoggin romaani *The Private Memoirs And Confessions Of A Justified Sinner*, jossa käytiin läpi samantyyppistä hillitympää pimeän puolen aihealuetta. Teos kertoo Robert Wringhamin elämästä kahdesta eri perspektiivistä. Ensimmäisenä äänessä on ulkopuolinen kertoja, myöhemmin Wringham itse. Romaanissa Wringham surmaa veljensä ja ajautuu vähitellen hulluuteen, ja kyseisen teoksen voikin nähdä pirstoutuneen mielen kuvauksena. (Hänninen & Latvanen 1996, 346.)

Yksi kauhukirjallisuuden suurimmista ja tunnetuimmista kirjailijoista on ehdottomasti Edgar Allan Poe. Poe käytti usein novelleissaan elementteinä heräävän hulluuden pelkoa, epäsosiaalista käytöstä sekä äärimmäisiä pelkotiloja. Hännisen ja Latvasen (1996, 347) mukaan Poe ammensi näitä tunnetiloja omasta elämästään. Nämä piirteet yhdistyvät kokonaisuudessaan Poen novellissa *Fall*

of the House Usher vuodelta 1839, jonka päähenkilö kärsii lamauttavasta aistiyliherkkyydestä. Hänen sisarensa haudataan talon alla sijaitsevaan holviin tämän kuoltua, jolloin päähenkilö alkaa kuulla liikkumisen ääniä ja pelätä haudanneensa sisarensa elävältä. Novellissa kuvataan elävästi päähenkilön pelkotilojen yltymistä ja hulluuden rajojen ylittymistä.

Poen novelleissa kuvattiin yleensä sisäistä ahdistusta ja kauhua murhanhimoisen hulluuden sijaan. Hänen harvoissa väkivaltaisen psykoosin kuvauksissaan yleisin teema oli kieroutunut ihmissuhde. Esimerkkejä tällaisista novelleista ovat vuoden 1843 *The Black Cat* sekä samana vuonna ilmestynyt *The Tell-Tale Heart*. Ensimmäisessä novellissa aviomies tappaa vaimonsa kissan, ja sen aavemaisen kopion ilmestyttyä menettää järkensä surmaten vaimonsa, ja muuraa tämän talon kellariin. Poliisit löytävät ruumiin kuultuaan kellarista kissan nau'untaa. Jälkimmäisessä tarinassa palvelija surmaa isäntänsä ja piilottaa tämän paloitellun ruumiin lattialautojen alle. Poliisin kuulustellessa häntä palvelija alkaakin kuulla koko ajan voimistuvaa sydämen sykettä ja tunnustaa ahdingossaan rikoksensa. Molemmissa teoksissa totuus rikoksesta paljastuu murhaajan syyllisyydentunnon ruumiillistuman vuoksi. (Hänninen & Latvanen 1996, 348.)

Hänninen ja Latvanen kirjoittavat psykopaattikirjallisuuden suosion hiipuneen 1800-luvun lopulla useista eri syistä. Syntyi uusi kirjallisuudenlaji, salapoliisikirjallisuus, joka alkoi kuvaamaan rikoksia niiden ratkaisijan näkökulmasta. Lisäksi Freudin vuosisadan vaihteen teorian muuttivat ihmisten käsityksiä siitä, mitä on soveliaista kuvata kirjallisuudessa. Mielisairaudet, psykoosit ja epäsosiaalisuus nähtiin mauttomina kauhukirjallisuudessa, ja kyseisiä elementtejä alettiinkin käyttää enemmän vakavassa korkeakirjallisuudessa. Kauhukirjallisuuteen vaikutti myös viktoriaanisen Englannin yleinen ilmapiiri, jossa suosittiin hienostuneita kummitustarinoita. (1996, 349-350.)

Psykopaattikirjallisuus nousi jälleen mukaan kauhufiktioon Yhdysvalloissa julkaistujen pulp-lehtien myötä. Kyseisissä lehdissä julkaistiin useiden nykyään suosittujen kauhukirjailijoiden, kuten Ray Bradburyn, H. P. Lovecraftin, Joseph Payne Brennanin ja Robert Blochin, alku-uran tuotoksia. (Hänninen & Latvanen 1996, 350.)

Hänninen ja Latvanen nostavat esille myös Franz Kafkan merkityksen psykologisen kauhun genrelle. Vaikka Kafkaa ei varsinaisesti luokitella kauhukirjailijaksi, oli hänen omaperäisillä teoksillaan suuri vaikutus kauhukirjallisuuteen. Useissa Kafkan teoksissa on neuroottinen ja psykoottinen ilmapiiri, jossa perinteiset asetelmat käännetään ylösalaisin. Yksilön sijaan häiriintynyt onkin yleensä yhteiskunta, jonka absurdeja julmuuksia vastaan päähenkilöt joutuvat taistelemaan. (1996, 350.)

1950-luvulla julkaistiin monia psykologisen kauhun merkkiteoksia. Tällaisia ovat Davis Grubbin *The Night of the Hunter* vuodelta 1953 sekä Shirley Jacksonin teokset *Hangsaman* vuodelta 1951 ja vuoden 1954 *The Bird's Nest*. Grubbin teoksessa esiintyy murhanhimoisessa psykoosissa riehuva huijarisaarnaaja, kun Jacksonin molemmat teokset käsittelevät teemoissaan jakautunutta persoonallisuutta. Jackson julkaisi kolmannenkin samaa teemaa käsittelevän teoksen *We Have Always Lived in the Castle* vuonna 1962. Kyseistä teosta pidetään yhtenä kauhukirjallisuuden klassikoista. (Hänninen & Latvanen 1996, 353.)

Vuonna 1959 julkaistiin yksi psykopaattikirjallisuuden klassikkoteoksista, Robert Blochin *Psycho*. Kyseinen teos on inspiroinut monia kauhukirjailijoita. Romanissa sen antagonisti Norman Bates pitää motellia äitinsä kanssa. Teoksen edetessä paljastuu, että Bates onkin psykopaatti ja mieleltään järkkynyt, ja säilyttää äitinsä kuollutta ruumista motellissaan. (Hänninen & Latvanen 1996, 352.)

1900-luvun loppupuolella psykopaattikirjallisuudessa siirryttiin aiempaa verisempiin ja nopeatempoisempiin väkivallan kuvauksiin. Tällainen teos on Jack Ketchumin *Off Season* vuodelta 1981, jota mainostettiin aikanaan ensimmäisenä splatter-kirjana, eli liioiteltua väkivaltaa kuvaavana teoksena. Siinä kuvailtu brutaali väkivalta on nostanut sen lukijoiden keskuudessa kulttiteokseksi. (Hänninen & Latvanen 1996, 354-355.)

Stephen King julkaisi vuonna 1987 *Misery*-romaanin, jota voidaan pitää klassikkona genressään. *Misery*ssä uraansa lopettava roskaromaanien kirjailija joutuu fanaattisen ihailijansa Annie Wilkesin vangiksi. Wilkes pakottaa väkivaltaisesti pyörätuoliin sidotun vankinsa jatkamaan kirjojensa kirjoittamista. King kuvailee Wilkesin klassisena kauhukirjallisuuden psykopaattina. (Hänninen & Latvanen 1996, 356-357.)

Modernin kauhukirjallisuuden merkittävin psykopaatti löytyy Thomas Harrisin vuoden 1981 *Red Dragonista* ja sen jatko-osista. Romaaneissa nerokas psykiatri ja kannibaali Hannibal Lecter istuu elinkautista vankilatomiotaan useiden ihmisten murhaamisesta ja syömisestä, ja auttaa samalla FBI:tä selvittämään sarjamurhaajatapauksia. (Hänninen & Latvanen 1996, 357.)

4 KIRJALLISUUDEN KLASSIKKO

Klassikolle voi löytää useita erilaisia määritelmiä. Poranen (2016, viitattu 22.11.2017) kirjoittaa, että kirjallisuuden tutkimuksessa klassikon viralliseen määritelmään kuuluu teoksen pitkäkestoinen arvostus. Hän viittaaakin artikkelissaan Helsingin yliopiston kirjallisuuden professori Jyrki Nummen lausumaan, jonka mukaan klassikko on pitkäaikaisesti arvostettu ja luettu kirjallinen teos. Klassikot ovat usein kirjallisuudentutkimuksen kohteena ja ne ovat monesti mukana opetuskäytössä. Klassikko on yleensä myös laadultaan hyvä, ja niitä pyritään usein jäljittelemään.

Annola (2017, viitattu 22.11.2017) puolestaan kirjoittaa klassikon perusolemuksen kuuluvan sen unohtumattomuuden. Se on lisäksi ajaton, teemaltaan koskettava ja vaikuttava sekä tuntuu teoksena ajankohtaiselta aikakaudesta riippumatta. Hänen mukaansa klassikko kestää aikaa sekä yksittäisen lukijan käsissä että sukupolvelta toiselle. Tämä tarkoittaa sitä, että klassikossa on monitulkintaisuutta, ja sitä, että se kestää useita lukukertoja. Määrittelevin piirre klassikossa on Annolan mukaan sen ajankestävyys. Tämä tulee ilmi esimerkiksi klassikon vaikuttavuudessa muihin teoksiin.

Klassikoksi voi nimittää sellaista teosta, joka on jollain tavalla kirjallisuushistoriallisesti merkittävä (Poranen 2016, viitattu 22.11.2017). Sillä voidaan tarkoittaa myös ajalleen epätyypillistä teosta, joka jollain tavalla muuttaa aikansa kirjallisuutta. Tällöin teos eroaa tarkoituksellisesti aiemmasta kirjallisuudesta, muuttaen kirjallista perinnettä. (Annola 2017, viitattu 22.11.2017.)

Annola ottaa tekstissään esille kirjallisuudessa tyypillisen jaon korkea- ja viihdekirjallisuuden välillä. Hänen mielestään klassikot edustavat hyvälaatuista kirjallisuutta, mutta yksi klassikon määritelmään kuuluvista piirteistä on myös se, että sitä luetaan. (2017, viitattu 22.11.2017.) Poranen taas kirjoittaa, että teos voi olla merkittävyytensä vuoksi klassikko, vaikka se ei olisi kirjallisesti erityisen laadukas. (2016, viitattu 22.11.2017)

5 BIBLIOGRAFIAT JA NIIDEN HISTORIA

5.1 Bibliografian määritelmä

Forsmanin (1985, 9) mukaan bibliografia sanana voi merkitä useampaa eri asiaa. Bibliografian merkitys vaihtelee myös maittain ja kielialueittain. Siitä puhuttaessa tarkoitetaan yleensä kirjallisuusluetteloa, mutta sana merkitsee myös bibliografista taitoa tai toimintaa sekä bibliografiaa tieteenä eli tutkimustoimintana.

Forsman määrittelee bibliografian käsittämään kaiken muotoisen informaation kantajana toimivaa dokumenttia koskevan sekundaari-informaation, ollen itsekään fyysisestä muodostaan riippumaton. Dokumentti taas on informaation aineellinen kantaja. Bibliografisen informaation voi yksinkertaisesti määrittää dokumentteja koskevaksi informaatioksi. Se on myös bibliografisen työn tulosta. Bibliografiseen informaatioon kuuluu oleellisesti bibliografinen kuvailu, indeksointi sekä luokitus. Bibliografiatoiminta on esimerkiksi tiivistelmien laatimista, kirjallisuuskatsausten tuottamista, annotointia eli lyhyttä selostamista dokumentin sisällöstä, bibliografointia, luetteloimista sekä luokitte-
lua. Bibliografiatoiminnassa käsitellään kaikenlaista sekundaari-informaatiota. Sen tärkein tehtävä on bibliografisen informaation välittäminen. Bibliografinen kuvailu muodostuu dokumenttia koskevista tiedoista. Näitä tietoja voidaan käyttää dokumenttien tunnistamiseen ja käsityksen muodostamiseen esimerkiksi niiden sisällöistä tai laajuudesta. Bibliografinen kuvailu on bibliografisen kirjauksen perusosa, joka taas on bibliografisen informaation yksikkö. Bibliografiseen kirjaukseen sisältyy kuvailun lisäksi esimerkiksi dokumentin sisältöä kuvaavat asiasanat ja tiivistelmät. (1985, 11-12.)

5.2 Bibliografioiden eri tyypit

Bibliografioissa on useita erilaisia tyyppejä. Forsman jakaa bibliografiat tyypeihin esimerkiksi niiden yhteiskunnallisen tehtävän, sisällöllisen kattavuuden, kronologisen peittävyuden, sisällön bibliografisen analysoinnin syvyyden, muodon tai itsenäisyyden perusteella. (1985, 13.) Jokainen bibliografia pystytään sijoittamaan näihin tyypeihin eli kaikkia bibliografioita voidaan Forsmanin mukaan kuvailla ainakin näillä kuudella ominaisuudella (1985, 15.)

Forsman kertoo, että bibliografiat, joilla on jonkinlainen yhteiskunnallinen tehtävä, voidaan ryhmitellä kansallisbibliografioihin, tieteen- tai tiedonalan erikoisbibliografioihin, valikoimaluetteloihin tai kirjakauppa- ja kustantajabibliografioihin. Tähän osioon jaotelluilla bibliografioilla on jonkinlainen merkitys ympäröivään yhteiskuntaan ja ne pyrkivät vaikuttamaan johonkin yhteiskunnan osa-alueeseen. (1985, 13.)

Kansallisbibliografialla tarkoitetaan kirjallisuusluetteloa jonkin maan, esimerkiksi Suomen, kaikista julkaistuista dokumenteista ja sen tulisi olla täydellinen rekisteri kyseisistä dokumenteista. Kansallisbibliografian tarkoituksena on myös näistä dokumenteista tiedottaminen. Tieteen- tai tiedonalan erikoisbibliografioiden ensisijainen tarkoitus on edistää tieteellistä tutkimustyötä. Lisäksi niitä käytetään opetuksen ja hallinnon edistämiseen. Valikoimaluetteloa voidaan sanoa myös suosittelevaksi bibliografiaksi. Valikoimaluettelon tehtävänä on esitellä jotain tiettyä asiaa käsitteleviä dokumentteja. Sen ei ole tarkoituskaan olla täydellinen, vaan siinä valitaan joillain tietyillä perusteilla otos tarvittavista dokumenteista. Kirjakauppa- ja kustantajaluettelon pääasiallisena tehtävänä on tiedottaa tulevista julkaisuista tai esitellä jo julkaistuja dokumentteja. Niillä on myös kaupallinen tarkoitus. (Forsman 1985, 13.)

Sisältönsä perusteella jaetut bibliografiat voidaan Forsmanin (1985, 14) mukaan jakaa yleisbibliografioihin, erikoisbibliografioihin, temaattisiin eli aihekohtaisiin bibliografioihin, henkilöbibliografioihin tai alue- tai maakohtaisiin bibliografioihin. Yleisbibliografia käsittelee aihettaan mahdollisimman laajasti, kun taas erikoisbibliografia pyrkii esittelemään tietyn tiedon- tai tieteenalueen dokumenttiaineistoa. Aihekohtainen bibliografia syventyy johonkin tiettyyn, suppeahkoon aiheeseen ja henkilöbibliografia käsittelee nimensä mukaisesti jonkin henkilön tuotantoa mahdollisimman kattavasti. Alue- tai maakohtainen bibliografia taas keskittyy jonkin alueen tai maan julkaisuihin.

Kronologisen peittävyuden mukaan jaotellut bibliografiat voivat olla joko takautuvia tai jatkuvia. Takautuvassa bibliografiassa käsitellään aiemmin, jonain tiettyinä ajanjaksona ilmestyneitä dokumentteja. Takautuvien bibliografioiden ansiosta voidaan ottaa selville, millaista aineistoa aiemmin on julkaistu, ja selvittää mitä tietyistä asioista tai ilmiöistä tiedetään ennestään. Ne ilmestyvät useimmiten kirjallisina teoksina. Jatkuvalla bibliografialla taas tarkoitetaan jatkuvasti ilmestyvää luetteloa, joka täydentää aiemmin ilmestyneitä bibliografioita. Jatkuvan bibliografian perimmäisenä tarkoituksena on seurata uusinta julkaisutoimintaa. Ne julkaistaan enimmäkseen aikakauslehtinä- tai lehdissä. (Forsman 1985, 14.) Nykyään jatkuvia bibliografioita julkaistaan myös internetissä.

Forsman kirjoittaa, että bibliografiat voidaan jakaa tyyppeihin myös niiden sisällön kuvailun syvällisyyden perusteella. Näitä tyyppejä bibliografinen kirjaus eli signaalitaso, tiivistelmäinformaatio eli analyttinen taso ja katsausinformaatio eli analyttis-synteettinen taso. (1985, 14.) Signaalitaso on bibliografisen informaation käsittelyn tasoista yksinkertaisin. Siinä on tarkoituksena vain tiedottaa dokumenttien olemassa olosta ja kertoa niiden tiedot mahdollisimman täydellisesti. Yleisbibliografioissa on tapana käyttää signaalitasoa niiden laajuuden vuoksi. Analyttisellä tasolla dokumentin bibliografista informaatiota tutkitaan syvällisemmin. Siihen kuuluvat tiivistelmät ja käännökset. Analyttisellä tasolla dokumenttien suhteen ollaan valikoivampia, sillä se vaatii huomattavasti enemmän työtä kuin signaalitasolla toimiminen. Analyttis-synteettisellä tasolla siirrytään bibliografisen informaation käsittelyn korkeimmalle tasolle ja lähes tieteelliseen tutkimukseen, ja siinä tarkastellaan tietyn tieteenalan ongelmia, aihepiirejä tai kyseisen alan kehitystä ja nykytilaa. Työskentely analyttis-synteettisellä tasolla on yleistämistä, tulkintaa ja johtopäätösten tekoa. (Forsman 1985, 16-17.)

Yksi tapa tarkastella bibliografioita on niiden fyysinen muoto, joka voidaan jaotella luettelokortistoihin, painettuihin bibliografioihin, mikromuotoihin sekä bibliografisiin tietokantoihin. Luettelokortisto on bibliografista informaatiota, painetut bibliografiat kirjoja tai aikakausjulkaisuja ja bibliografinen tietokanta on tietokoneelle tallennettua bibliografista informaatiota. (Forsman 1985, 15.)

Bibliografian itsenäisyys on myös yksi jaottelun perusteista. Bibliografia voi olla itsenäinen tai epäitsenäinen. Itsenäinen eli vapaa bibliografia julkaistaan sellaisenaan ja se on oma kokonaisuutensa. Epäitsenäinen eli piilo- tai kryptobibliografia taas julkaistaan jonkin toisen teoksen osana. Tällaisia bibliografioita julkaistaan esimerkiksi tieteellisten tutkimusten tai henkilöiden elämäkertojen mukana. (Forsman 1985, 15.)

5.3 Bibliografioiden historiasta yleisesti

Bibliografioiden historia ulottuu hyvin pitkälle. Alun perin bibliografiat syntyivät spontaanisti tarpeen vaatiessa, ja jonkin asteinen suunnitelmallinen bibliografioiden laatiminen alkoi vasta 1800-luvulla. Ensimmäisenä bibliografioita luotiin kirjastoissa ja arkistoissa inventaariluetteloina, sitten siirryttiin kirjailijoiden, filosofien ja tiedemiesten julkaisujen luettelointiin. Kirjakauppatoiminnan kasvassa oli myös kirjakauppa-alalla tarpeellista alkaa tehdä erilaisia luetteloita myytävänä olevista teoksista. (Forsman 1985, 19.)

Bibliografiat ovat olleet ja ovat edelleen erityisen tärkeitä useille erilaisille yhteiskunnallisille instituutioille, jotka toimivat kirjallisten dokumenttien ja niitä koskevien tietojen välittämisen parissa. Tällaisia instituutioita ovat esimerkiksi kirjastot, informaatio- ja dokumentaatioalan sekä kustannus- ja kirjakauppa-alan toimijat. (Forsman 1985, 19.)

5.3.1 Bibliografioiden alku

Kirjallisen kulttuurin synty kehitti sivilisaatiota eteenpäin. Ihmisten tiedon lisääntyessä kirjallisista dokumenteista tuli merkityksellisiä talouden ja politiikan kannalta. Forsmanin (1985, 20) mukaan tässä vaiheessa alkoi syntyä tarve bibliografiselle informaatiolle eli kirjallisille dokumenteille, jotka vuorostaan listasivat muuta kirjallista aineistoa.

Ensimmäisiä jonkin asteen bibliografisia dokumentteja syntyi hallitsijoiden arkistoissa ja kirjastoissa. Nämä bibliografiat olivat luetteloita tietyissä paikoissa – esimerkiksi jossain tietyssä kirjastossa – sijaitsevista dokumenteista. Ne olivat siis paikkaan sidottuja. Vanhin tunnettu bibliografia sijaitsi Aleksandrian kirjastossa ja on noin vuodelta 250 eaa. (Forsman 1985, 20.)

Forsman kertoo, että bibliografioiden alkuaikoina, kun ne luotiin käsin papyrukselle tai nahalle ja myöhemmin pergamentille, ne olivat aina ainutlaatuisia. Bibliografioita oli olemassa tavallisesti vain yksi kappale kutakin, joten niiden käyttömahdollisuudet olivat rajallisia. (1985, 20.)

Keskiajalla kirkko hallitsi oikeastaan kaikkea kirjallista toimintaa. Tuolloin myös bibliografisten informaatiovälineiden määrä oli vähäistä. Bibliografioiden tärkeys huomattiin vasta suuria kirjastoja ja arkistoja inventoidessa sekä kun tiedemiehet alkoivat tutkia ja listata toistensa tekstejä. Bibliografiat yleensä keskiajalla olivat kirkon hallinnoimia ja sen hyväksymiä. 1100-luvulla alettiin perustaa yliopistoja, ja näiden myötä alettiin luoda bibliografioita myös maallisten tiedemiesten kirjallisista aineistoista. (Forsman 1985, 21.)

Ennen kirjapainotoiminnan keksimistä kirjat kirjoitettiin käsin, ja Forsmanin mukaan tästä johtuen harvoilla oli varaa tai mahdollisuutta omistaa kirjallisuutta. Kirjoja oli enimmäkseen luostareiden tai maallisten hallitsijoiden kokoelmissa. Keskiajalla kirjojen leviäminen tapahtui mitä luultavimmin vaihtamalla, ja kirjojen muuttuminen kauppatavaraksi tapahtui vasta varhaiskapitalismin myötä.

1400-luvulla bibliografiatoiminta alkoi vihdoinkin muotoutua kirjapainotaidon keksimisen myötä. Bibliografiatoiminnan kehitykseen vaikutti myös yleinen muutos yhteiskunnassa. (1985, 22.)

5.3.2 Erikois- ja yleisbibliografioiden kehitys

Forsman kertoo, että humanististen tieteiden piirissä innostuttiin bibliografisten luetteloiden toteuttamisesta kirjapainotaidon kehittyessä. Bibliografiat olivat takautuvia, ja niihin otettiin mukaan sekä käsinkirjoitettuja teoksia että painettuja kirjoja. (1985, 22-23.)

Koska 1400-luvun lopulla ja 1500-luvulla ihailtiin mahdollisimman laajaa yleissivistynyttä oppineisuutta, oli takautuvissa bibliografioissa tyypillisesti mukana kaikki tieteenalat, jotka kiinnostivat sen kokoojaa. 1600-1700-luvuilla kirjapainotaito levisi kuitenkin niin laajalti, etteivät kaikenkattavat bibliografiat olleet enää mahdollisia. (Forsman 1985, 23.)

Tieteellisen kirjallisuuden määrä kasvoi tieteenalojen kehittyessä. Koska tiede kehittyi niin nopeasti, oli kirjamuotoisten takautuvien bibliografioiden tilalle keksittävä jotain muuta, jotta tutkimustietoa ja saavutettuja tutkimustuloksia saataisiin nopeammin tunnetuksi. Tilalle otettiin aikakautiset eli jatkuvat bibliografiat. Jatkuvien tieteellisten bibliografioiden julkaiseminen alkoi 1600-luvulla, ja useissa Euroopan maissa perustettiin tieteellisten seurojen yleistieteellisiä aikakauslehtiä, joissa tuotettiin jatkuvaa bibliografista informaatiota sekä julkaistiin arvioita uusista kirjallisista julkaisuista. (Forsman 1985, 23-24.)

Forsman kirjoittaa, että julkaisutoiminnan laajetessa yleistieteelliset aikakauslehdet eivät pysyneet ilmestyvän tieteellisen kirjallisuuden tahdissa, joten hänen mukaansa erityisesti luonnontieteissä ja teknisissä tieteissä alettiin perustaa yksittäisten tieteen alojen referaatti- eli tiivistelmälehtiä. Näiden lehtien painotus oli erityisesti uusimmassa aikakauslehtimateriaalissa. (1985, 24.)

1800-luvulla erikoisbibliografiat eriytyivät omaksi tehtäväalueekseen, sillä yksittäiset tutkijat eivät enää kyenneet hallitsemaan julkaisujen määrää. Bibliografioilta alettiin myös vaatia parempaa laatua ja ammattimaisuutta. Tämän vuoksi bibliografioiden laatiminen muiden töiden ohella ei enää luonnistunut. (Forsman 1985, 24.)

Nämä julkaisutoiminnan muutokset olivat oleellinen perusta 1900-luvulla kehittyneelle informaatio- ja dokumentaatiotoiminnalle. 1900-luvulla erikoisbibliografioiden määrä kasvoi valtavasti. Vaikuttavia tekijöitä oli useita, kuten tieteen kehitys, julkaisutoiminnan kasvu, tieteellisen tiedon merkityksen muuttuminen sekä informaatioteknologian tarjoamat mahdollisuudet. (Forsman 1985, 24-25.)

Jatkuvat yleisbibliografiat kehittyivät 1500-luvulla kirjapainotoiminnan kehityksen johtaessa kirja-kauppatoimintaan. Kauppiat alkoivatkin laatia myyntiluetteloita. Näitä messuluetteloiksi kutsuttuja kirjaluetteloita laadittiin nimensä mukaisesti ennen kevään ja syksyn suuria messuja. Messujen kansainvälistyessä messuluettelotkin siirtyivät laajemmin eurooppalaisille kirjamarkkinoille. (Forsman 1985, 25-26.)

1600-luvulla Ranskassa luotiin ensimmäinen jatkuva kirjakauppabibliografia. Kyseistä bibliografiaa voidaan pitää myös kansallisbibliografiatoiminnan aloittajana, vaikka kansallisbibliografioiden tekeminen lähti kunnolla käyntiin vasta 1800-luvulla. Alkuun kansallisbibliografiat olivat kirjakauppiaiden ja harrastajien laatimia, ja niiden järjestelmällinen laatiminen kirjastoissa alkoi myöhemmin. Kansallisbibliografiatoiminta vakiintui suuressa osassa maita 1900-luvulla. (Forsman 1985, 26.)

Takautuvat bibliografiat kehittyivät Ranskassa 1700-luvulla. Kirjapainotaidon levitessä kirjojen omistaminen oli mahdollista myös muille kuin rikkaille. Kirjoja alettiin keräillä, ja kirjallisuuden omistaminen nähtiin sivistyksen merkinä. Tämä johtikin bibliografiatoiminnan merkityksen kasvuun, koska tuohon aikaan laadittiin suuri määrä luetteloita huutokaupattavista tai arvokkaista kirjoista. (Forsman 1985, 27.)

Kirjallisuuden määrän kasvaessa myös bibliografioiden määrät ovat kasvaneet. Tämän vuoksi heräsi tarve luoda bibliografioiden bibliografioita. Tällaiset bibliografiat ovat erityisen tärkeitä kirjastonhoitajille, tieteilijöille sekä bibliografioiden laatijoille. (Forsman 1985, 28.)

6 BIBLIOGRAFIAN LAATIMINEN

Bibliografioiden laadinnassa on noudatettava tiettyjä periaatteita. Laadinnassa on neljä eri vaihetta, jotka ovat valmisteluvaihe, analyttinen vaihe, synteettinen vaihe sekä yhteenvetovaihe. (Forsman 1985, 72.)

Bibliografioiden laadintaan on Forsmanin mielestä hankala antaa yleispäteviä ohjeita, sillä bibliografioita on useita erilaisia, ja niiden lopulliseen muotoon vaikuttaa niin moni asia. Hänestä yleensä bibliografian laadinnassa on hyvä pitää mielessä se, kenelle bibliografia suunnataan, mistä dokumenttiperustasta ja miten halutaan välittää bibliografista informaatiota eli olisi kannattavaa koittaa hahmottaa bibliografian mahdollinen tuleva käyttäjäpiiri. (1985, 73.)

Käyttäjäpiirillä on valtava merkitys sille, minkä tyyppisen ja sisältöisen ja kuinka laajan bibliografian tulee tehneeksi. On väliä, tekeekö yleisbibliografian vai erikoisbibliografian. (Forsman 1985, 73.)

6.1 Valmistelu- ja suunnitteluvaihe

Valmisteluvaiheessa tulee valita tehtävän bibliografian ala. Seuraavaksi valitaan aihe, ja täsmennetään sitä. On tärkeää laatia sisältösuunnitelma sekä tietysti aloittaa aineiston kokoaminen. Alan ja aiheen valinta sekä sen täsmentäminen kuuluvat myös bibliografian suunnitteluvaiheeseen. (Forsman 1985, 72.)

Forsmanin (1985, 74) mukaan bibliografiaa suunnitellessa tulee ottaa huomioon useita seikkoja. Bibliografian aihe on pohdittava tarkoin. Toisinaan laatija päättää itse aiheen, toisinaan taas aihe määräytyy ulkopuolelta. Aiheen määräytyessä ulkopuolelta, olisi erittäin tärkeää keskustella bibliografian tavoitteista, tulevasta käyttäjäkunnasta sekä bibliografisen informaation tarpeen suuruudesta aiheen antajan kanssa.

Forsmanin mielestä on myös tärkeää vahvistaa valintakriteerit. Bibliografiaa ei voi tehdä ennen kuin on päättänyt sen laajuuden tai minkä tyyppistä aineistoa bibliografiaan valitaan. Tässä vaiheessa on myös hyvä pohtia, miten syvällisen bibliografian aikoo tehdä. (1985, 74.)

Lähdeaineistoa määrittäessä tulee ottaa selvää mistä lähteistä aikoo etsiä bibliografista informaatiota. Tällaisia lähteitä ovat esimerkiksi varsinaiset dokumentit, erilaiset bibliografiset luettelot ja kirjastojen luettelot. Olisi tärkeää tutustua varsinaisiin primaarilähteisiin, vaikka tämä ei tietenkään ole aina mahdollista ja tällöin informaatiota voi hakea myös sekundaarilähteistä. Sekundaarilähteisiin turvautuessa on riski aiempien virheiden toistamisesta. (Forsman 1985, 74.)

Suunnitteluvaiheessa tulee myös ottaa huomioon bibliografisen kuvailun valinta. Bibliografioissa on tyypeistä riippuen erilaisia luettelointisääntöjä. Koska bibliografiat ovat nykyisin tietokonepohjaisissa tietokannoissa, olisi hyvä noudattaa yleisesti hyväksytyjä luettelointisääntöjä. (Forsman 1985, 74.)

Forsmanin mielestä suunnitteluvaiheessa olisi hyvä pohtia jo valmiiksi millaiset hakemistot valmiiseen bibliografiaan aikoo tehdä. Lopullisten hakemistojen muoto tietenkin vahvistuu vasta bibliografian valmistuessa. Erilaisia mahdollisia hakemistoja ovat esimerkiksi tekijähakemisto, aiheen mukainen hakemisto, instituutihakemisto tai maantieteellinen hakemisto. Bibliografian aihepiiri ja tuleva käyttö vaikuttavat hakemistojen sisältöön ja määrään. (1985, 74.)

Käsikirjoituksen ja bibliografisen luettelon lopullinen muoto on hyvä miettiä valmiiksi etukäteen. Nykyään yleisin keino lienee tietokoneen käyttäminen käsikirjoituksen tekemiseen. Pääasiassa nykyään valmiin bibliografian muoto on kirjamuotoinen julkaisu, aikakauslehti tai tietokoneelle tallennettu bibliografinen tietokanta. (Forsman 1985, 75.)

6.2 Analyttinen, synteettinen ja yhteenvetovaihe

Bibliografiaa laadittaessa sen analyttinen vaihe sisältää dokumenttien bibliografisen analysoinnin, bibliografisen kuvailun, tiivistelmän tai annotaation laatimisen, indeksoinnin ja luokituksen sekä bibliografisen kirjauksen (Forsman 1985, 72). Tässä bibliografian laadinnan vaiheessa syvennyttään ja perehdyttään syvällisemmin valittuun aiheeseen.

Synteettinen vaihe pohjautuu analyttisessä vaiheessa tehdyille toimenpiteille. Synteettisen vaiheen osia ovat: dokumenttiaineiston lopullinen valinta ja karsinta, bibliografisten kirjausten ryhmitely sekä aineistojen kokoaminen. (Forsman 1985, 72.)

Yhteenvetovaiheessa bibliografia saatetaan lopulliseen muotoonsa. Tässä vaiheessa laaditaan bibliografian esipuhe ja yhteenvedo sekä bibliografian toimitustyö ennen sen julkaisemista. (Forsman 1985, 72.)

6.3 Kuvailutasot

Suomessa monografioiden luetteloinnissa on käytössä kansainvälisen bibliografisen kuvailun ohjeisto ISBD(M). Lyhenne tulee sanoista International Standard Bibliographic Description for Monographic Publications. Siinä esitettävien sääntöjen ja ohjeiden tarkoituksena on asettaa vaatimukset monografioiden kuvailulle ja niiden tunnistamiselle sekä esittää kuvailussa käytettävien elementtien järjestys ja kuvailussa käytettävä välimerkitys. ISBD(M)-ohjeistusten päätarkoitus on yhtenäistää kuvaileva luettelointi maailmanlaajuisesti, jotta kansainvälisten bibliografisten tietueiden vaihto helpottuisi eri organisaatioiden välillä. (Helsingin yliopiston kirjasto 2006, 10-11.)

ISBD(M):n ohjeistukset on laadittu enimmäkseen kansallisten bibliografisten keskusten käyttöön, mutta myös muut luettelointiyksiköt käyttävät niitä. Suomessa kansallisena bibliografisena keskuksena toimii kansalliskirjasto. Suositusten mukaan jokaisen maan oman kansallisen bibliografisen keskuksen tulisi kuvailla oman maansa julkaisut mahdollisimman täydellisesti. Bibliografisessa kuvailussa on mukana tiettyjä elementtejä, jotka ovat aina pakollisia. (Helsingin yliopiston kirjasto 2006, 10-11.) Kaikessa bibliografisessa kuvailussa on ehdottoman tärkeää noudattaa ISBD(M):n määräämää järjestystä ja siinä ilmoitettuja välimerkkejä (Helsingin yliopiston kirjasto 2006, 113).

Bibliografisessa kuvailussa on olemassa erilaisia tasoja. Nämä tasot ovat vähimmäis-, väli- ja kansallisbibliografiataso. Kansallisbibliografiataso on näistä laajimmin bibliografista tietoa sisältävä, ja siinä pyritäänkin luettelointisääntöjen ohjeiden mukaiseen täydelliseen kuvailuun. Tällainen täydellinen kuvailu ei ole tavallisissa kirjastoissa ja muussa luetteloinnissa yleensä tarkoituksenmukaista, joten niissä kuvailuun otetaan yleensä vain tärkeimmät elementit. Kirjastojen luetteloinnissa käytetäänkin mitä yleisimmin välitasoa. Siinä luetteloidaan enemmän tietoja julkaisusta kuin vähimmäistasolla, mutta ei niin syvällisesti ja täydellisesti kuin kansallisbibliografiatasolla. Välitason luetteloinnissa perustana on yleensä kuvailtavan julkaisun sisältämät tiedot. (Helsingin yliopiston kirjasto 2006, 113-114.)

Bibliografisen kuvailun vähimmäistasolla määritetään mitä tietoja julkaisusta tulee vähintään vaatia, jotta se on tunnistettavissa kuvailusta. Tällä tasolla valittu julkaisu kuvaillaan lyhyesti, ja siitä mainitaan vain helposti saatavilla olevat tiedot. Jos julkaisusta ei löydy kaikkia oleellisia tietoja, niitä ei ole tarpeen etsiä julkaisun ulkopuolisista lähteistä. Vähimmäistasolla julkaisusta esitetään sen tiedot muodossa ”Päänimeke / ensimmäinen vastuullisuusmerkintö – Painosmerkintö. – Ensimmäinen kustannuspaikka : ensimmäinen kustantaja, julkaisuaika. – Laajuusmerkintö. – Huomautus. ISBN”. (Helsingin yliopiston kirjasto 2006, 113-114.)

7 POHDINTA

Opinnäytetyöni tavoitteena oli bibliografian kokoaminen 1900-luvun englanninkielisen kauhukirjallisuuden klassikoista. Bibliografian laajuudeksi olin päättänyt viidenkymmenen teoksen rajan. Bibliografiani tarkoituksena on toimia kirjastoammattilaisten aineistonvalinnan työkaluna sekä kirjastoalan opetuksen välineenä. Työni toimeksiantaja oli Oulun ammattikorkeakoulun kirjasto- ja tietopalvelun tutkinto-ohjelma.

Opinnäytetyöhön kuului myös tietoperustan laatiminen. Tietoperustaan kuului työssäni kauhukirjallisuus yleisesti, sen arkkityypit ja niiden kirjallinen historia, bibliografiat yleisesti ja niiden historia, kuin myös klassikon määrittely. Tietoperustan tekemisessä oli hieman ongelmia. Alkuun oli hankala löytää sopivia lähteitä esimerkiksi kauhukirjallisuuden ja klassikon osalta. Tarpeeksi internettiä ja erilaisia kirjastojen hakupalveluita tutkiessani löysin kuitenkin mielestäni sopivan määrän lähteitä. Erityisen hyödyllisiksi lähteiksi osoittautuivat Harto Hännisen ja Marko Latvasen teos Verikekkerit : kauhun käsikirja vuodelta 1996 sekä Maria Forsmanin vuoden 1985 Savitaulusta tietokoneeseen.

Alkuperäisenä tarkoitukseni oli esitellä tietoperustassa kauhukirjallisuuden eri lajeja, mutta huomasin pian, ettei aiheesta tuntunut löytyvän minkäänlaista hyödyllistä tai asiantuntevaa lähdeä. Siksi siirryinkin seuraavaan vaihtoehtooni eli kauhukirjallisuuden arkkityyppien kuvailuun. Niistä löytyi hyvin tietoa, mutta tässä vaiheessa ongelmaksi muodostui aiheen laajuus. Päätin valita tietoperustaan vain joitakin kauhukirjallisuuden tunnetuimpia arkkityyppejä.

Yllätyin bibliografian laatimisen hankaluudesta. Bibliografisia tietoja piti todellakin etsiä. Kongressin kirjaston sivut vaativat myös jatkuvaa päivittämistä ja se todella hidasti prosessia. Lisäksi jouduin taistelemaan Wordin kanssa joistain bibliografian muotoiluun liittyvistä asioista. Luulin myös bibliografiaan sopivien kirjojen löytymisen olevan hankalampaa kuin se todellisuudessa olikaan. Tulin huomanneeksi, että kauhukirjallisuudessa on yllättävän pieni määrä varsinaisiksi klassikoiksi luokiteltavia teoksia. En usko, että bibliografian tekeminen olisi onnistunut erityisen hyvin esimerkiksi sadan kirjan otannalla.

Opinnäytetyölläni oli erittäin tiukka aikataulu, ja suunnitelmistani huolimatta lipesin hieman tavoitteistani. En osannut ottaa aikataulutuksessa huomioon aineiston löytämisen ongelmia. Lisäksi selvästi yliarvioin kirjoitustahtini. Minulla on myös taipumusta tuottaa liikaa tekstiä. Huomasin opinnäytetyötä tehdessäni, että minun tuli todellakin tarkkailla tekstin määrää.

Opin paljon opinnäytetyötä tehdessäni. Bibliografian laatiminen on oikeasti melkoisen työlästä ja aikaa vievää projekti. Opin työtä tehdessäni kunnollisten ja realististen aikataulujen merkityksen. Työn tekemiseen kannattaa varata kunnolla aikaa mahdollisten takaiskujen varalle. Opinnäytetyön tekeminen oli myös hyvä opetus projektityöskentelystä.

Opinnäytetyöni aihealueesta voi hyvin tehdä muutakin tutkimusta. Mahdollinen aihe olisi esimerkiksi jonkinlainen uutuusluettelo 2000-luvun kauhukirjallisuudesta tai kauhukirjallisuuden varhaisien klassikoiden bibliografia. Bibliografia on mahdollista tehdä myös muiden kirjallisuuslajien klassikoista tai muun kielisestä kauhukirjallisuudesta.

LÄHTEET

Annola, S. 2017. Mikä tekee klassikosta klassikon? Viitattu 22.11.2017, [http://www.helmet.fi/fi-FI/Tapahtumat_ja_vinkit/Vinkit/Mika_tekee_klassikosta_klassikon\(49120\)](http://www.helmet.fi/fi-FI/Tapahtumat_ja_vinkit/Vinkit/Mika_tekee_klassikosta_klassikon(49120)).

Forsman, M. 1985. Savitaulusta tietokoneeseen. Bibliografian perusteita ja teoriaa. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy.

Helsingin yliopiston kirjasto 2006. Suomalaiset luettelointisäännöt. Monografioiden kuvailu. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.

Hänninen, H. & Latvanen, M. 1996. Verikekkerit : kauhun käsikirja. Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Masters, K. 2013. A Brief History of Horror Literature. Viitattu 28.10.2017, <https://blog.bookstelly-ouwhy.com/-a-brief-history-of-horror-literature>.

Mäyrä, F. 2005. Nopea viillos kauhuun. Teoksessa Halme J. & Nummelin J. (toim.) Ulkomaisia kauhukirjailijoita. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy, 10–19.

Nummelin, J. 2016. Kovaa kyytiä ja kaunokaisia : Kirjoituksia lajityyppikirjallisuudesta. Turku: Kustantamo Helmivyö.

Poranen, K. 2016. Klassikko on teos, joka tunnetaan lukemattakin. Viitattu 22.11.2017, <https://yle.fi/uutiset/3-9166308>.

Railo, E. 1925. Haamulinna : aineistohistoriallinen tutkimus Englannin kauhuromantiikasta. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Kirjan kirjapaino.

Tieteen termipankki 2017. Kahuromaani. Viitattu 10.11.2017, <http://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:kahuromaani>.

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminallinen opinnäytetyö. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

OSA II

**1900-LUVUN ENGLANNINKIELISEN KAUHUKIRJALLISUUDEN KLASSIKOI-
DEN BIBLIOGRAFIA**

50 merkittävää teosta

Annina Räsänen

Syky 2017

SISÄLLYS

Johdanto.....	2
Bibliografian laatiminen.....	3
Bibliografia.....	6
Tekijähakemisto.....	12
Lähteet.....	14

JOHDANTO

Tässä bibliografiassa esitellään viisikymmentä englanninkielisen kauhukirjallisuuden klassikkoa 1900-luvulta. Valitsin bibliografiaan mukaan enimmäkseen vain kauhukirjallisuudeksi luokiteltuja teoksia, tosin muutaman kirjan voisi luokitella myös scifiksi tai trillereiksi. Klassikoksi määrittelin aikaa kestäneet teokset, kuin myös kriitikoiden ja lukijoiden suosikit. Monet teoksista ovat saaneet palkintoja genressään.

Bibliografia on valikoimabibliografia, joten sen ei ole tarkoitus kuvata täydellisesti kaikkia englanninkielisen kauhukirjallisuuden klassikoita. Valitsin aikarajaukseksi 1900-luvun, sillä useimmat aiempien vuosisatojen klassikot ovat jo erittäin tunnettuja ja hyvin luetteloituja. Valitsin kieleksi englannin, koska useimmat kauhukirjallisuuden merkkiteokset ovat sillä kirjoitettuja. Halusin tehdä bibliografian klassikoista, koska sillä tavoin bibliografia on hyödyllisempi kirjastoille ja kirjastoalan opeukselle.

Käyn tässä opinnäytetyön toisessa osassa läpi bibliografian laatimisprosessin. Lisäksi mukana on itse bibliografia, joka on järjestetty aakkosiin tekijän nimen mukaan. Lopussa on vielä tekijähakemisto.

BIBLIOGRAFIAN LAATIMINEN

Aloitin bibliografian laatimisen pohtimalla siihen sopivan aiheen ja sen rajaukset. Valitsin aiheekseni kauhukirjallisuuden, koska se on kiinnostanut minua nuoresta lähtien. Rajasin teokset englanninkielisiin, koska luen paljon englanniksi, ja koska koin, että useimmat merkittävät kauhukirjalliset teokset on kirjoitettu englanniksi. Klassikkorajaus tuli puhtaasti siitä syystä, ettei bibliografia leviäisi liian laajaksi. Bibliografia on aihekohtainen. Bibliografian tuleviin käyttäjäpiireihin kuuluvat kirjastojen työntekijät sekä kirjastoalan opettajat ja oppilaat. Sitä voi käyttää kirjastojen aineiston-valinnassa ja kirjastoalan opetuksen välineenä.

Päätin valita bibliografiaani teoksia, jotka ovat sekä kriitikoiden että lukijoiden edelleen arvostamia. Jotkin teoksista eivät edusta korkeinta kirjallista laatua, mutta ovat tuoneet jotain uutta genreensä ja saavuttaneet eräänlaisen kulttiaseman kauhukirjallisuuden saralla. Bibliografiaan valikoitui enimmäkseen romaaneja, mutta tein poikkeuksen muutamissa tapauksissa, joissa merkittävä kauhukirjallisuuden edustaja olisi jäänyt pois pelkkiin romaaneihin painottuessa.

Teoksia käsitellään bibliografisen informaation matalimmalla, eli signaalitasolla. Koin, että dokumenttien laajempi käsittely olisi vaatinut kohtuuttoman paljon työtä, eikä olisi edes palvellut tämän bibliografian tarkoitusta.

Alun perin bibliografiaan oli tarkoitus ottaa yksi teos per kirjailija, mutta tarkemmin aiheeseen perehdyttyäni huomasin, että monet kauhukirjailijat ovat kunnostautuneet useissa eri kauhukirjallisuuden alalajeissa. Tällaisilta kirjailijoilta oli mahdotonta päättää vain yksi klassikkoteos.

Koska bibliografiani keskittyy 1900-luvun kauhukirjalliseen tuotantoon, on se takautuva bibliografia. Valitsin sen aikarajaksi, koska mielestäni se rajoitti sopivasti bibliografian kokoa ja aiempien vuosikatojen klassikkoja on jo aiemmin käsitelty ja luetteloitu laajasti.

Päätin luetteloida kaikki teokset ensimmäisen painoksen mukaan, vaikka se tarkoittikin sitä, etten pystynyt tutustumaan itse teoksiin fyysisesti. Bibliografiani on siis sekundaaribibliografia. Löysin teosten bibliografiset tiedot enimmäkseen Yhdysvaltain kansalliskirjaston, eli Kongressin kirjaston sivuilta.

Tiedonhaku aiheesta oli aluksi hankalaa, mutta tarpeeksi hakusanoja käänneltyäni se alkoi onnistua, ja löysinkin useita hyviä lähteitä. Suomeksi tietoa ei löytynyt erityisen paljon, mutta englanninkielellä sitäkin enemmän. Käytin lähteenä esimerkiksi Goodreads-sivustoa (<https://www.goodreads.com>), johon käyttäjät luovat sisältöä erilaisista kirjoista. Sieltä löytyikin useampia listoja kauhukirjallisuuden klassikkoteoksista. Worlds Without End (<https://www.worlds-withoutend.com>) toimi myös hyvänä lähteenä, sillä siellä oli listattu merkkiteoksia, lukijoiden suosikkeja sekä palkittuja kauhukirjoja. Käytin lähteenä myös Marshall B. Tymnin teosta Horror Literature - A Core Collection and Reference Guide vuodelta 1981, jossa oli mielestäni listattu ihan hyvin kauhukirjallisuuden oleellisia teoksia. Tietenkin siitä puuttui monia 1900-luvun lopun klassikkoja.

Käytin dokumenttien bibliografiseen kuvailuun teosta Suomalaiset luettelointisäännöt (Helsingin yliopiston kirjasto 2006). Kuvailutasoista valitsin välitason, sillä koin, ettei tällaisessa bibliografiassa ole tarvetta sen laajemmalle kuvailulle. Pidin tärkeimpänä sitä, että teokset ovat tunnistettavissa.

Löydettyäni sopivat lähteet aloin vertailemaan niitä löytääkseni sopivia teoksia. Kaikki bibliografiasta löytyneet teokset mainittiin myös useammassa lähteessä. Lähteissä oli monia epätyypillisiä kauhukirjoja, joita en lopulta päätenyt ottamaan mukaan bibliografiaan. Poikkeuksena tähän ovat Peter Ackroydin Hawksmoor ja John Wyndhamin The Day of the Triffids. Ensimmäiseksi mainittu lasketaan joissain yhteyksissä trilleriksi ja jälkimmäinen scifikirjallisuudeksi. Ne kuitenkin mainittiin useissa eri lähdeaineistoissa kauhukirjallisuudeksi, joten koin, että ne ovat tarpeellista ottaa mukaan bibliografiaan.

Aluksi listasin vain mahdollisia teoksia kirjaten vain niiden tekijän, nimen ja julkaisuvuoden. Laitoin myös kaikki lähteet talteen, mikäli löysin sieltä mahdollisesti sopivia teoksia. Kävin teokset myöhemmin läpi tarkemmin, ja päätin vasta silloin, mitkä teokset tulevat bibliografiaan mukaan. Tein vasta tuolloin tarkemmat bibliografiset kirjaukset.

Valitessani teoksia bibliografiaan selvitin tarkasti mihin genreihin ne luokitellaan. Otin mukaan vain teoksia, jotka ovat selvästi kauhukirjallisuuteen kuuluvia. Tietenkin monissa kauhukirjallisissa teoksissa on myös muiden kirjallisuudenlajien, kuten jännityksen, elementtejä, mutta teoksen painotuksen tuli olla kauhussa.

Minulle oli tärkeää ottaa bibliografiaan mukaan sekä kriittisesti arvostettuja että kulttisuosion saavuttaneita teoksia. Kauhukirjallisuus on lajina sellainen, ettei kulttiteoksia voi jättää klassikoista pois vain niiden hieman laaduttoman kirjoitustyylin vuoksi.

Jo aihetta valitessani mieleeni nousi monia varmasti bibliografiaan päätyviä klassikoita. Tällaisia teoksia olivat muun muassa Stephen Kingin *The Shining*, William Peter Blatty'n *The Exorcist*, Peter Straubin *Ghost Story* ja Robert Blochin *Psycho*. Tällaisia teoksia oli noin kymmenestä viiteentoista. Loppujen teosten osalta kävin vain läpi useita eri lähteitä, ja mikäli ne esiintyivät tarpeeksi monessa, koin, että ne voi luokitella klassikoiksi ja valitsin ne mukaan bibliografiaan.

Valitessani teoksia pidin huolen siitä, että valitsen kirjailijan arvostetuimman tai tunnetuimman teoksen. Siksi valitsin esimerkiksi Thomas Harrisilta romaanin *The Silence of the Lambs* enkä Hannibal Lecter -kirjojen ensimmäistä teosta *The Red Dragon*. Ensimmäiseksi mainittu oli kaikilla listoilla korkeammin arvostettu. Joidenkin kirjailijoiden kohdalla oli valittava useampi kirja, koska he olivat kirjoittaneet useaan eri kauhukirjallisuuden alagenreen näiden genrejen klassikkoteoksia. Tällainen kirjailija oli esimerkiksi Stephen King, jolta olisin voinut rehellisyyden nimissä valita viisikin teosta mukaan bibliografiaan. Koin, että kolme teosta on kuitenkin riittävä määrä.

En olisi halunnut ottaa bibliografiaan mukaan novellikokoelmia, mutta jouduin tekemään muutamien tapauksien kohdalla poikkeuksen, sillä muuten bibliografiasta olisi jäänyt puuttumaan merkittäviä kirjailijoita. Esimerkiksi H. P. Lovecraftin fiktiivinen tuotanto koostui lähes kokonaisuudessaan novelleista ja lyhyistä tarinoista.

Merkitsin bibliografian huomautuskenttään teoksen suomennoksen, mikäli sellainen oli tehty. Suomennosten olemassaolon tarkistin googlettamalla. Merkitsin huomautuskenttään myös novellikokoelmat.

Merkitsin teokset bibliografiaan aakkosjärjestyksessä tekijän mukaan, sillä minusta se vaikutti loogisimmalta menettelyltä. Lisäksi tein opinnäytetyön toisen osan loppupuolelle tekijähakemiston.

Lopuksi jäljelle jäi vain itse bibliografian lopullinen muotoilu ja viimeistely sekä opinnäytetyön toisen osan sisällysluettelon ja johdannon kirjoittaminen. Johdannossa käsittelin bibliografian sisältöä sekä sen rajauksia. Toisen osan tekeminen opinnäytetyöhön oli työlästä. Jouduin lisäämään sivunumerot dokumenttiin yksitellen eikä sivuja voinut linkittää toisiinsa.

BIBLIOGRAFIA

Ackroyd, Peter

Hawksmoor / Peter Ackroyd. – 1. p. – London : Hamish Hamilton, 1985. – 217 s. – Hawksmoor. ISBN 978-0-241-11664-7

Anson, Jay

The Amityville Horror / Jay Anson. – 1. p. – New Jersey : Prentice-Hall, 1977. – 201 s. – Amityville Horror – Tositarina. ISBN 0-130-32599-6

Barker, Clive

* The Books of Blood / Clive Barker. – 1. p. – New York : Putnam, 1988. – 462 s. – Veren kirjat. – Novellikokoelma. ISBN 0-399-13343-7

* The Damnation Game / Clive Barker. – 1. p. – London : Weidenfeld & Nicolson, 1985. – 374 s. – Kadotuksen peli. ISBN 0-297-78720-9

Benchley, Peter

Jaws / Peter Benchley. – 1. p. – New York : Doubleday, 1974. – 311 s. – Tappajahai. ISBN 0-385-04771-1

Blackwood, Algernon

The Willows and Other Queer Tales / Algernon Blackwood. – 1. p. – Glasgow : William Collins, Sons and Co Ltd., 1932. – 318 s. – Novellikokoelma.

Blatty, William Peter

The Exorcist / William Peter Blatty. – 1. p. – New York : Harper & Row, 1971. – 340 s. – Manaaja. ISBN 0-060-10365-5

Bloch, Robert

Psycho / Robert Bloch. – 1. p. – New York : Simon and Schuster, 1959. – 185 s. – Psyko.

Bradbury, Ray

* Something Wicked This Way Comes, a novel / Ray Bradbury. – 1. p. – New York, Simon and Schuster, 1962. – 317 s. – Paha saapuu portin taa.

* The October Country / Ray Bradbury. – 1. p. – New York : Ballantine Books, 1955. – 306 s. – Lokakuun maa. – Novellikokoelma.

Brite, Poppy Z.

Drawing Blood / Poppy Z. Brite. – 1. p. – New York : Dell Publishing, 1993. – 373 s. ISBN 0-385-30895-7

Campbell, Ramsey

* Incarnate / Ramsey Campbell. – 1. p. – New York : Macmillan, 1983. – 368 s. ISBN 0-025-21040-8

* The Doll Who Ate His Mother : a novel of modern terror / by Ramsey Campbell. – 1. p. – Indianapolis : Bobbs-Merrill, 1976. – 209 s. ISBN 0-672-52236-5

Collins, Nancy A.

Sunglasses After Dark / Nancy A. Collins. – 1. p. – New York : New American Library, 1989. – 253 s. – Musta yö - tummat lasit. ISBN 0451401476

Ellis, Bret Easton

American Psycho : a novel / Bret Easton Ellis. – 1. p. – New York : Vintage Books, 1991. – 399 s. – Amerikan Psyko. ISBN 0-679-73577-1

Endore, Guy

The Werewolf of Paris / Guy Endore. – 1. p. – New York, Farrar & Rinehart, Inc., 1933. – 325 s.

Grubb, Davis

The Night of the Hunter / Davis Grubb. – 1. p. – New York : Harper & Brothers, 1953. – 273 s.

Hambly, Barbara

Those Who Hunt the Night / Barbara Hambly. – 1. p. – New York : Ballantine Books, 1988. – 296 s. ISBN 0-345-34380-8

Harris, Thomas

The Silence of the Lambs / Thomas Harris. – 1. p. – New York : St. Martin's Press, 1988. – 338 s.
– Uhrilampaat. ISBN 0-312-02282-4

Herbert, James

The Fog / James Herbert. – 1. p. – London : New English Library, 1975. – 267 s. – Usva. ISBN 0-450-03045-8

Hill, Susan

The Woman in Black / Susan Hill. – 1. p. – London : Hamish Hamilton, 1983. – 192 s. ISBN 0-241-10987-6

Jackson, Shirley

- * The Haunting of Hill House / Shirley Jackson. – 1. p. – New York : Viking Press, 1959. – 246 s.
- * We Have Always Lived in the Castle / Shirley Jackson. – 1. p. – New York : Viking Press, 1962. – 214 s.

James, M. R.

Ghost-Stories of an Antiquary / M. R. James. – 1. p. – London : Edward Arnold, 1904. – 270 s.

Ketchum, Jack

- * Off Season / Jack Ketchum. – 1. p. – New York : Ballantine Books, 1980. – 184 s. ISBN 0-345-29427-0
- * The Girl Next Door / Jack Ketchum. – 1. p. – New York : Leisure Books, 1989. – 370 s. ISBN 0-446-34909-7

King, Stephen

- * Carrie; a novel of a girl with a frightening power / Stephen King. – 1. p. – New York : Doubleday, 1974. – 199 s. – Carrie. ISBN 0-385-08695-4
- * Misery / Stephen King. – 1. p. – New York : Viking, 1987. – 310 s. – Piina. ISBN 0-670-81364-8
- * The Shining / Stephen King. – 1. p. – New York : Doubleday, 1977. – 447 s. – Hohto. ISBN 0-385-12167-9

Klein, T. E. D.

The Ceremonies / T. E. D. Klein. – 1. p. – New York : Viking Press, 1984. – 502 s. ISBN 0-670-20982-1

Koja, Kathe

The Cipher / Kathe Koja. – 1. p. – USA : Dell Publishing, 1991. – 356 s. ISBN 0-440-20782-7

Koontz, Dean

The Bad Place / Dean Koontz. – 1. p. – New York : G.P. Putnam's Sons, 1990. – 382 s. ISBN 0-399-13498-0

Levin, Ira

Rosemary's Baby / Ira Levin. – 1. p. – New York : Random House, 1967. – 218 s. – Rosemaryn painajainen. ISBN 0-451-19400-4

Little, Bentley

The Store / Bentley Little. – 1. p. – New York : Penguin Group, 1998. – 431 s. ISBN 0-451-19219-2

Lovecraft, H. P.

The Call of Cthulhu and Other Weird Stories / H. P. Lovecraft. – 1. p. – USA : Penguin Books, 1999. – 420 s. – Novellikokoelma. ISBN 0-14-118234-2

Matheson, Richard

* Hell House / Richard Matheson. – 1. p. – New York : Viking Press, 1971. – 279 s. – Helvetin talo. ISBN 0-670-36585-8

* I am legend / Richard Matheson. – 1. p. – New York : Fawcett Publications, 1954. – 160 s. – Olen legenda.

McCammon, Robert R.

* Swan Song / Robert R. McCammon. – 1. p. – New York : Pocket Books, 1987. – 960 s. ISBN 0-671-74103-9

* They thirst / Robert R. McCammon. – 1. p. – New York : Avon Books, 1981. – 531 s. ISBN 9780380771806

Rice, Anne

* Interview with the Vampire : a novel / Anne Rice. – 1. p. – New York : Knopf, 1976. – 371 s. – Veren vangit. ISBN 0-394-49821-6

* The Witching hour : a novel / Anne Rice. – 1. p. – New York : Knopf, 1990. – 965 s. ISBN 0-394-58786-3

Ryan, Alan

Cast a Cold Eye / Alan Ryan. – 1. p. – Niles : Dark Harvest, 1984. – 239 s. ISBN 0-913-16503-4

Simmons, Dan

* Carrion Comfort : a new novel / Dan Simmons. – 1. p. – Arlington Heights : Dark Harvest, 1989. – 636 s. ISBN 0-913-16538-7

* Song of Kali / Dan Simmons. – 1. p. – New York : Bluejay Books, 1985. – 311 s. ISBN 0-312-94408-X

Skipp, John & Spector Craig

ANIMALS / John Skipp & Craig Spector. – 1. p. – New York : Bantam Books, 1993. – 449 s. ISBN 0-553-29924-7

Straub, Peter

* Floating dragon / Peter Straub. – 1. p. – San Francisco : Underwood-Miller, 1982. – 515 s. – Lohikäärme. ISBN 0-399-12772-0

* Ghost story / Peter Straub. – 1. p. – New York : Coward, McCann & Geoghegan, Inc., 1979. – 483 s. – Kummitusjuttu. ISBN 0-698-10959-7

Stoker, Bram

The Jewel of Seven Stars / Bram Stoker. – 1. p. – London : Heinemann, 1903. – 337 s.

Strieber, Whitley

The Wolfen / Whitley Strieber. – 1. p. – New York : William Morrow & Co, 1978. – 252 s. ISBN 0-688-03347-4

Wyndham, John

The Day of the Triffids / John Wyndham. – 1. p. – New York : Doubleday, 1951. – 222 s. - Triffidien kapina.

TEKIJÄHAKEMISTO

A

Ackroyd, Peter.....	6
Anson, Jay.....	6

B

Barker, Clive.....	6
Benchley, Peter.....	6
Blackwood, Algernon.....	6
Blatty, William Peter.....	6
Bloch, Robert.....	6
Bradbury, Ray.....	7
Brite, Poppy Z.....	7

C

Campbell, Ramsey.....	7
Collins, Nancy A.....	7

E

Ellis, Bret Easton.....	7
Endore, Guy.....	7

G

Grubb, Davis.....	7

H

Hambly, Barbara.....	7
Harris, Thomas.....	8
Herbert, James.....	8
Hill, Susan.....	8

J

Jackson, Shirley.....	8
James, M. R.....	8

K

Ketchum, Jack.....	8
King, Stephen.....	8
Klein, T. E. D.....	9
Koja, Kathe.....	9
Koontz, Dean.....	9

L

Levin, Ira.....	9
Little, Bentley.....	9
Lovecraft, H. P.....	9

M

Matheson, Richard.....	9
McCammon, Robert R.....	10

R

Rice, Anne.....	10

S

Simmons, Dan.....	10
Skipp, John.....	10
Spector Craig.....	10
Straub, Peter.....	10
Stoker, Bram.....	10
Strieber, Whitley.....	11

W

Wyndham, John..... 11

BIBLIOGRAFIAN LAADINNAN LÄHTEET

Aitonurmi, T. 2014. Kauhukirjallisuus – klassikoita ja suosikkeja. Viitattu 26.11.2017, <http://www.kirjasampo.fi/fi/node/1791>.

Best horror novels 2012. Best Classic Horror Books. Viitattu 26.11.2017, <http://besthorror-novels.com/best-classic-horror-books.html>.

Goodreads 2017. Popular Classic Horror Books. Viitattu 26.11.2017, <https://www.goodreads.com/shelf/show/classic-horror>.

Goodreads 2009. The best gothic novels, ghost stories and early horror 1764-1937. Viitattu 26.11.2017, https://www.goodreads.com/list/show/2014.The_best_gothic_novels_ghost_stories_and_early_horror_1764_1937.

Graveyard Shift 2017. The Greatest Horror Books of All Time. Viitattu 26.11.2017, <https://www.ranker.com/crowdranked-list/the-greatest-horror-books-of-all-time>.

Horror Novel Reviews 2014. The 100 Scariest Horror Novels of All Time. Viitattu 26.11.2017, <https://horrnovelreviews.com/2014/10/02/the-100-scariest-horror-novels-of-all-time/>.

Hänninen, H. & Latvanen, M. 1996. Verikekkerit : kauhun käsikirja. Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Kane, T. R. 2015. The 30 Best Horror Books of All Time. Viitattu 26.11.2017, <https://www.pastemagazine.com/articles/2015/04/required-reading-40-of-the-best-horror-novels.html>.

Library of Congress 2017. Library of Congress Online Catalog. Viitattu 26.11.2017, <https://catalog.loc.gov/index.html>.

Temple, E. 2013. The 50 Scariest Books of All Time. Viitattu 26.11.2017, <http://flavorwire.com/419194/the-50-scariest-books-of-all-time/view-all/>.

Tymn, M. B. 1981. Horror Literature - A Core Collection and Reference Guide. New York: R. R. Bowker Company.

Worlds Without End 2017. Nightmare Magazine's Top 100 Horror Books. Viitattu 26.11.2017, https://www.worldswithoutend.com/lists_NightmareMag.asp.